

PROROK NASPRAM TIRANIJE ORUŽJA, GLUPOSTI I VEĆINE (IZ *30–31). PROROČKI MODEL ZA TEOLOGIJU

Miljenka Grgić

Sveučilište u Splitu
Katolički bogoslovni fakultet
gmiljenka@gmail.com

UDK 27-6:321.6
327.5:27-6
<https://doi.org/10.34075/cs.59.2.2>
Izvorni znanstveni rad
Rad zaprimljen 7/2023.

Sažetak

*Studija osvjetljuje tiransku narav asirske krize u Judeji od 705. do 701. g. pr. Kr. analizirajući povijesne okolnosti i Izaijinu poruku u Iz *30–31. Studija postavlja i brani tezu da je spor između Izaije i judejskih lidera gravitirao oko teopolitike judejskog vazalskog ugovora s Asirijom: lideri su razvrgli ugovor u ime nacionalne mesijanske teopolitike, a Izaija se tome protivio na liniji međunarodne teopolitike vazalskog ugovora, koji se zbog njegove bilateralne i teopolitičke naravi nije mogao niti smio jednostrano razvrći. Studija otkriva da je Izaija bio razboriti teopolitičar i da je njegova politika podlaganja i vjernosti Asiriji bila autentična pro-judejska politika u kontekstu asirske krize: korisna Judeji, pravična prema Asiriji i pravedna pred Bogom. S druge strane, analiza poteza judejskih lidera pokazuje da je Ezekijsina mesijanska teokracija bila tiranska vladavina koja je prekršila sva pravila mesijanske teokracije te da je asirska kriza u Judeji bila kompleksna tiranska kriza, koju je nametnula judejska tiranija u ime borbe za slobodu protiv asirske tiranije. Studija na kraju ocrtava Izaijin otpor tiraniji i predlaže ga kao proročki model za teologiju u kompleksnim tiranskim krizama.*

*Ključni pojmovi: Iz *30–31, asirska kriza, vazalski ugovor, tiranija, teopolitika, teokracija*

UVOD

Antagonizam tiranije i slobode u stvarnosti je često teorija i privid. U stvarnosti tiranija i sloboda sklapaju raznorazne oblike savezništva. Neke od tih oblika lako se može opisati kao neprihvatljivu tiraniju, na primjer, razne oblike slobodne tiranije i tiranske slobode. No, postoje savezništva tiranije i slobode koje nije uvijek

lako uočiti ni vrjednovati. Nekad je sloboda u službi tiranije, nekad tiranija u službi slobode, nekad sloboda ima lice tiranije, a nekad tiranija lice slobode.

Jedan oblik savezništva tiranije i slobode, koji je osobito teško uočiti i vrjednovati, jest kompleksna kriza koju nameće borba za slobodu protiv tiranije. Primjer takve krize bila je tzv. asirska kriza od 705. do 701. g. pr. Kr. u kojoj se malo Judejsko Kraljevstvo borilo za slobodu protiv tiranije moćne Asirije. Koliko je zahtjevno opisati i vrjednovati tiraniju te drevne krize najbolje govori činjenica da o judejskim protagonistima, kralju Ezekiji i proroku Izaiji, različito govore i različiti biblijski tekstovi i različiti biblijski tumači.

Manjak konsenzusa o tiraniji asirske krize od 705. do 701. g. pr. Kr. dijelom je rezultat pojednostavnjenog pristupa i promatranja te krize kroz prizmu antagonizma tiranije i slobode. Stoga ćemo u ovom radu osvijetliti kompleksnu tiransku narav asirske krize i Izaijin otpor kompleksnoj tiraniji. U prvom dijelu promotrit ćemo povijesne korijene i geopolitičku dinamiku judejsko-asirskog sukoba od 705. do 701. g. pr. Kr. U drugom dijelu izložiti ćemo Izaijino viđenje tog sukoba, slijedeći proroštva u Iz *30–31 koja se najčešće povezuje s asirskom krizom. U trećem dijelu opisat ćemo tiransku narav asirske krize i ocrtati Izaijin proročki model za teologiju u kompleksnim tiranskim krizama.

1. POVIJESNI KONTEKST JUDEJSKO-ASIRSKOG SUKOBA OD 705. DO 701. G. PR. KR.

Sukob malog Judejskog Kraljevstva i carske Asirije od 705. do 701. g. pr. Kr. bio je završna faza judejskog neprijateljstva prema Asiriji, koje je započelo asirskom ekspanzijom na sjeverni dio Južnog Levanta prije asirske vladavine u Judeji¹.

1.1. Korijeni judejsko-asirskog sukoba (735. – 732. g. pr. Kr.)

Judejsko-asirski sukob od 705. do 701. g. pr. Kr. ima korijene u vremenu tzv. siro-efraimske krize od 735. do 732. g. pr. Kr. Asirski kralj Tiglat-pileser III. (745. – 727.) vojnom je silom podložio sjeverni

¹ Južnim Levantom prolazile su važne međunarodne prometnice, pa su ga sve sile Drevnog Istoka željele kontrolirati. Usp. Leslie J. Hoppe, *The Geography of The Southern Levant, The Jerome Biblical Commentary for the Twenty-First Century*, J. J. Collins *et al.* (ur.), T&T Clark, London – New York – Oxford – New Delhi – Sydney, 2022., 9–32. Vidi Yohanan Aharoni *et al.* (ur.), *The Carta Bible Atlas*, Carta, Jerusalem, 2011., mape br. 9, 10.

dio Južnog Levanta, uključujući i dva najveća kraljevstva, Aram i Izrael². Ta kraljevstva nisu se mirila s asirskom hegemonijom, pa su sklopila antiasirski savez i nastojala u njega uvući i Judeju. Jedna politička struja u Judeji zagovarala je priključivanje koaliciji Arama i Izraela i njihovu ratu protiv Asirije, no prorok Izaija i kralj Ahaz oduprli su se toj politici³. Stoga je siro-efraimska koalicija odlučila svrgnuti Ahaza i namjesto kralja iz Davidove loze zakraljiti „sina Tabelova“ (usp. Iz 7,4-6), koji bi provodio njihovu politiku.

Siro-efraimska koalicija povukla je značajne poteze na sjevernoj, južnoj i zapadnoj granici Judeje⁴, što je ozbiljno ugrozilo opstanak Davidove loze na judejskom prijestolju. U toj kriznoj situaciji Ahaz je zatražio pomoć od asirskog kralja Tiglat-pilesera III., a u zamjenu za pomoć ponudio mu je judejsko vazalstvo (2 Kr 16,7-8; 2 Ljet 28,16). Ta ponuda odgovala je i Ahazu i Asiriji. Ahazu je trebala hitna konkretna pomoć, koja je mogla doći samo u obliku brze asirske vojne intervencije, a Asiriji je trebalo judejsko savezništvo za buduća osvajanja na Južnom Levantu. Ahazovom ponudom judejskog vazalstva Asirija je unaprijed dobila ono što joj je trebalo za buduće vojne intervencije, tj. ključnog saveznika na južnoj granici pobunjenog Izraela.

² Asirski anali bilježe da su izraelski kralj Menahem i aramski kralj Rezin platili tribut asirskom kralju Tiglat-Pileseru III. u 8. godini njegova vladanja, to jest, 738. g. pr. Kr. Vidi Hayim Tadmor – Shigeo Yamada (ur.), *The Royal Inscriptions of Tiglath-pileser III (744–727), and Shalmaneser V (726–722 BC), Kings of Assyria*, Winona Lake, IN, 2011., 35: iii 1'-23' (dalje: *RINAP I*). Usp. Peter Dubovský, *The Beginning of the Assyrian Empire (Tiglath-pileser III; 744-727 BCE)*, *The Jerome Biblical Commentary*, 100–104.

³ Izaijina proroštva protiv siro-efraimske koalicije u Iz 8,3-4.6-8 i proroštvo o Emanuelu u Iz 7,14-16 mogu se smjestiti u razdoblje diplomatskih pregovora između Judeje i siro-efraimske koalicije. Ta proroštva impliciraju vremenski period od dvije godine, što je shvatljivo prije oružanog sukoba Judeje i siro-efraimske koalicije (Iz 7,1-9). Usp. Nadav Na'aman, *Let Other Kingdoms Struggle with the Great Powers—You, Judah, Pay the Tribute and Hope for the Best. The Foreign Policy of the Kings of Judah in the Ninth-Eighth Centuries BCE, Isaiah's Vision of Peace in Biblical and Modern International Relations. Swords into Plowshares*, R. Cohen – R. Westbrook (ur.), Palgrave Macmillan, New York, 2008., 62–67.

⁴ Na sjevernoj granici koalijska vojska utaborila se u Efrajimu (Iz 7,2), gotovo pred vratima Jeruzalema. To je moglo biti pokazivanje moći, što je bilo dovoljno za paniku u Jeruzalemu o kojoj govori Iz 7,1-2. Prema 2 Kr 16,5 | Iz 7,1 koalicija nije uspjela osvojiti Jeruzalem i svrgnuti Ahaza, no 2 Ljet 28,5-15 govori o oružanom sukobu i teškom judejskom porazu. Na južnoj i zapadnoj judejskoj granici Edomci i Filistejci napadali su i osvajali judejska naselja (2 Ljet 28,17-19), vjerojatno u dogovoru sa siro-efraimskom koalicijom (Kr 16,6). Vidi Aharoni *et al.* (ur.), *The Carta Bible Atlas*, mape br. 161, 162.

Ahaz je povukao mudar politički potez koji je imao učinka (usp. 2 Kr 16,9). Asirskim intervencijama na Južnom Levantu, najprije protiv Filisteje na jugu (734.)⁵, a potom protiv Izraela i Arama na sjeveru (733. – 732.), Judeja je ispala iz fokusa siro-efraimske koalicije, te su se Ahaz i Davidova loza održali na judejskom prijestolju⁶. U Judeji, međutim, nisu svi odobravali tu Ahazovu politiku i vidjeli su u njegovu podlaganju Asiriji nacionalnu izdaju i nepotreban gubitak judejske neovisnosti⁷. U tom početnom judejskom nezadovoljstvu asirskom ekspanzijom na Južni Levant i Ahazovom politikom podlaganja Asiriji formirala se u Judeji antiasirska jezgra, koja se kasnije razvila i konkretizirala u antiasirskoj politici.

1.2. Okolnosti judejsko-asirskog sukoba (705. – 701. pr. Kr.)

Nakon propasti bratskog Izraelskog Kraljevstva (722.) u Judeji se intenzivirao antiasirski sentiment, a nakon smrti kralja Ahaza (716.), koji je do kraja ostao vjeran Asiriji, novi kralj Ezekija bio je antiasirskoj političkoj struji prilika za novu, antiasirsku politiku.

⁵ Osvajanjem Filisteje 734. g. pr. Kr. Asirija je prvi put stigla do granice s Egiptom. Vidi *RINAP I*, 42: 8'-15'; 48: 14'-19'.

⁶ Za biblijske i asirske izvještaje o tim događajima, vidi 2 Kr 16; Iz 7,1-17; 2 Ljet 28; *RINAP I*, br. 20, 21, 22. Usp. Peter Dubovský, Tiglath-pileser III's Campaigns in 734-732 B.C.: Historical Background of Isa 7; 2 Kgs 15-16 and 2 Chr 27-28, *Biblica*, 87 (2006.), 2, 153-170. Vidi Aharoni *et al.* (ur.), *The Carta Bible Atlas*, mape br. 163, 164.

⁷ Nezadovoljstvo Ahazovom politikom vidljivo je u kasnijem tijeku događaja i u biblijskim tekstovima koji ga vrednuju negativno (usp. 2 Kr 16; Iz 7; 2 Ljet 28). S obzirom na Izaijin stav o Ahazovu podlaganju Asiriji, konačna redakcija u Iz 7 indirektno sugerira da se Izaija tome protivio (Iz 7,17), ali iz nukleusa Izaijinih proroštava u Iz 7-8 ne daje se iščitati antiasirski stav. Izaijin poziv u Iz 7,9b, koji se često shvaća kao poziv Ahazu da se osloni na Boga, a ne na Asiriju, ne spominje izrijeком ni Asiriju ni oslanjanje na Boga (lit. „Ako se ne oslonite, nećete biti podržani.“), te se može različito tumačiti. Za kritički osvrt na negativno vrednovanje Ahaza u biblijskim izvještajima i objektivniju prosudbu njegove politike i Izaijina stava, vidi Peter R. Ackroyd, *The Biblical Interpretation of the Reigns of Ahaz and Hezekiah, In the Shelter of Elyon. Essays on Ancient Palestinian Life and Literature in Honor of G. W. Ahlström*, W. B. Barrick – J. R. Spencer (ur.), JSOT Press, Sheffield, 1984., 247-259; Jesper Høgenhaven, *The Prophet Isaiah and Judean Foreign Policy under Ahaz and Hezekiah*, *Journal of Near Eastern Studies*, 49 (1990.), 351-354; Yair Hoffman, *Reflections on the Relationship between Theopolitics, Prophecy and Historiography, Politics and Theopolitics in the Bible and Postbiblical Literature*, H. G. Reventlow *et al.* (ur.), JSOT Press, Sheffield, 1994., 89-92; Na'aman, *Foreign Policy of the Kings of Judah*, 62-67. Vidi i bilješku br. 3.

1.2.1. Smrt asirskog tiranina i kršenje asirskog jarma (705. pr. Kr.)

Kralj Ezekija od početka je bio sklon antiasirskim savezima i pobunama, koje su izbijale u raznim entitetima Južnog Levanta, ali nikada nije ušao u otvoreni i riskantni sukob s Asirijom⁸. Tek pred kraj svoje vladavine on otvoreno staje na antiasirsku stranu, a na taj smioni potez potaknula ga je kriza Asirskog Carstva nakon smrti asirskog kralja Sargona II. godine 705. pr. Kr.

Politički gledano, smrt asirskog vladara otvorila je krizno razdoblje prijenosa centralne vlasti. Nakon smrti vladara uvijek je postojao rizik unutarnjih borbi za prijestolje, a novi vladar trebao je vremena da učvrsti svoju vlast. Sve to zahtijevalo je koncentraciju asirske diplomatske i vojne sile u srcu Asirije, što je značilo slabiju asirsku kontrolu na periferijama Carstva kao što je bio Južni Levant.

Teološki gledano, smrt Sargona II. bila je ondašnjem svijetu znak srdžbe bogova. Sargon II. bio je iznimno sposoban vladar; dokazao se i kao vojnik i kao vojni strateg i kao civilni upravitelj⁹. Vojnim intervencijama proširio je granice Asirskog Carstva, a konsolidacijom upravne strukture Carstva učvrstio je vlast na osvojenim područjima¹⁰. Njegova uspješna vladavina bila je viđena kao znak potpore bogova, a okolnosti njegove smrti to su osporile i teološki potresle cijelo Asirsko Carstvo. Sargon II. poginuo je na bojnopolju i tijelo mu nije spašeno, te nije pokopan¹¹. Takva sudbina smatrana je prokletstvom i božanskom kaznom za neki teški grijeh¹²,

⁸ Usp. Nadav Na'aman, Hezekiah and the Kings of Assyria, *Tel Aviv*, 21 (1994.), 235–254; Peter Dubovský, Judah Changing Allegiances, *The Jerome Biblical Commentary*, 107–108.

⁹ Usp. Andreas Fuchs, Sargon II, *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie*, 12 (2009.) 1/2, 51–61.

¹⁰ Usp. Hayim Tadmor, The Campaigns of Sargon II of Assur: A Chronological-Historical Study (Conclusion), *Journal of Cuneiform Studies*, 12 (1958.) 3, 77–100; Natalie N. May, Administrative and Other Reforms of Sargon II. and Tiglath-Pileser III., *State Archives of Assyria Bulletin*, 21 (2015.), 79–116. Vidi Aharoni et al. (ur.), *The Carta Bible Atlas*, mapa br. 165, 167.

¹¹ Usp. Fuchs, Sargon II, 57, 59.

¹² Usp. Eckart Frahm, König Sanherib, *Damals*, 10 (2003.), 25–26; Igor Kreimerman, Skeletons in Bronze and Iron Age destruction contexts in the southern Levant: What do they mean?, *West&East*, 2 (2017.), 20–21. Onodobni tekstovi često spominju izostanak pokopa kao kaznu i prokletstvo. Vidi, primjerice, Prnz 28,26; Iz 14,18–19; Jer 9,21; 14,16; 16,4.6; 22,19; 25,33; 36,30; Simo Parpola – Kazuko Watanabe (ur.), *Neo-Assyrian Treaties and Loyalty Oaths*, Helsinki University Press, Helsinki, 1988., 6: 425–426, 483–484; 9: 13'–14'; 11: 7'–10' (dalje: SAA2); Erle Leichty (ur.), *The Royal Inscriptions of Esarhaddon, King of Assyria (680–669*

a teški grijeh vladara mogao je imati ozbiljne posljedice za Carstvo, što je u Asiriji izazivalo bojazan¹³. S druge strane, na područjima koja se nisu mirila s asirskom hegemonijom smrt Sargona II. viđena je kao božanska kazna asirskom tiraninu¹⁴ i kao znak nade u oslobođenje od asirskog jarma¹⁵.

Judejski kralj Ezekija vidio je u političkoj i teološkoj krizi Asirskog Carstva prigodu za kršenje asirskog jarma i uspostavu judejske neovisnosti, te je jednostrano razvrgao vazalski ugovor s Asirijom. Razvrgavanje ugovora pokazivalo se neizvršavanjem obveza propisanih ugovorom, od kojih je najznačajnija bila godišnji tribut (*maddattu*). Ukoliko propisani godišnji tribut nije bio isporučen, to je Asiriji bio prvi znak pobune¹⁶.

BC), Eisenbrauns, Winona Lake, IN, 2011., 1: v 6; 1019: obv. 16 (dalje: RINAP 4). Usp. Delbert R. Hillers, *Treaty-Curses and the Old Testament Prophets*, Pontifical Biblical Institute, Rome, 1964., 68–69.

- ¹³ Strašna smrt Sargona II. možda je navela Sanheriba da preseli svoju prijestolnicu iz Sargonova Dur-Šarukin u Ninivu te da u Tarbisi obnovi hram boga smrti i podzemlja Nergala kako bi ga umilostivio. Usp. Frahm, König Sanherib, 25–26; Fuchs, Sargon II, 59–60. Drevni tekst poznat pod nazivom „Sargonov grijeh“ (K 4730) bilježi da je Sanherib nastojao udobrostiviti bogove i da je preko divinatora i proroka tražio odgovor na pitanje koji je bio Sargonov grijeh da je kažnjen smrću bez pokopa. Vidi Alasdair Livingstone, *Court Poetry and Literary Miscellanea*, Helsinki University Press, Helsinki, 1989., 33: 7–20 (dalje: SAA3).
- ¹⁴ Ironična tužaljka zbog smrti tiranina u Iz 14,4–21 možda je izvorno bila povezana sa Sargonovom smrću. Usp. H. Louis Ginsberg, Reflexes of Sargon in Isaiah after 715 BCE, *Journal of the American Oriental Society*, 88 (1968.), 49–53.
- ¹⁵ Asirska vladavina bila je povezana sa slikom jarma jer su se Asirci često koristili slikama stavljanja, nošenja, vučenja i zbacivanja asirskog jarma da opišu podlaganje Asiriji, (ne)ispunjavanje vazalskih obveza i pobunu protiv Asirije: *emēdu nīr* ^dAššur – „nametnuti jaram boga Ašura“ (e.g., Grant Frame (ur.), *The Royal Inscriptions of Sargon II, King of Assyria (721–705 BC)*, Eisenbrauns, University Park, PA, 2021., 1: 76, dalje: RINAP 2; Jamie Novotny – Joshua Jeffers (ur.), *The Royal Inscriptions of Ashurbanipal (668–631 BC), Aššur-etel-ilāni (630–627 BC), and Sīn-šarra-iškun (626–612 BC), Kings of Assyria, Part 1*, Eisenbrauns, University Park, PA, 2018., 11: iv 103, dalje: RINAP 5/1); *šuknušu nīr* ^dAššur – „podložiti jarmu boga Ašura“ (e.g., RINAP 2, 63: ii 15); *šadādu nīr* ^dAššur – „vući jaram boga Ašura“ (e.g., RINAP 2, 7: 70); *šalā’u nīr* ^dAššur – „zbaciti jaram boga Ašura“ (e.g., RINAP 2, 1: 20; RINAP 4, 1: ii 67; RINAP 5/1, 11: iv 103). Usp. John N. Postgate, The Land of Assur and the Yoke of Assur, *The Land of Assur and the Yoke of Assur: Studies on Assyria 1971–2005*, J. N. Postgate (ur.), Oxbow Books, Oxford, 2007., 204–207. Slika jarma bila je uobičajena i drugdje na Drevnom Istoku. Usp. Moshe Anbar, To Put One’s Neck under the Yoke, *Essays on Ancient Israel in Its Near Eastern Context. A Tribute to Nadav Na’aman*, Y. Amit et al. (ur.), Eisenbrauns, Winona Lake, IN, 2006., 17–19.
- ¹⁶ Usp. Postgate, The Land of Assur and the Yoke of Assur, 206.

1.2.2. Egipatski oslonac naspram asirske tiranije (705. – 701. g. pr. Kr.)

Judejska pobuna protiv Asirije nije bila izolirani slučaj, nego segment šire regionalne pobune. Nakon smrti Sargona II. cijeli Južni Levant odbacio je asirski jaram i počeo se pripremati na eventualnu asirsku vojnu intervenciju. Naime, Asirija je imala višestruke razloge da krene u rat za Južni Levant¹⁷, te je samo bilo pitanje hoće li asirske okolnosti to dopustiti¹⁸.

Novi asirski kralj Sanherib najprije je uspostavljao kontrolu na južnoj i istočnoj fronti, koje su Asiriji bile teritorijalno bliže i važnije od zapadne fronte¹⁹. U tom razdoblju asirske zauzetosti na Istoku za Judeju i Južni Levant sve su opcije bile otvorene. Postojala je određena mogućnost da Asirija odustane od rata za Južni Levant ukoliko novi asirski vladar doživi neuspjeh na Istoku ili ako Asiriju zahvati neka jača unutarnja kriza. S druge strane, rat je bio siguran ako novi asirski vladar uspješno podloži Istok i učvrsti svoju vlast, što bi ga osnažilo i osposobilo za rat na Zapadu.

Na asirski rat za Južni Levant čekalo se četiri godine, od 705. do 701. g. pr. Kr. U tom razdoblju neizvjesnosti oko asirske intervencije na Južnom Levantu judejski kralj Ezekija učvrstio je svoje opredjeljenje za slobodu od asirskog jarma te se intenzivno pripremao na obrambeni rat protiv Asirije. Na unutarnjem planu ojačao je obrambeni sustav judejskih utvrda i obranu Jeruzalema²⁰, gdje

¹⁷ Osim ekonomskih motiva Asirci su imali i teološke razloge za ponovno osvajanje pobunjenih teritorija. Usp. Hayim Tadmor, *World Dominion: The Expanding Horizon of the Assyrian Empire, Landscapes: Territories, Frontiers and Horizons in the Ancient Near East. Papers presented to the XLIV Rencontre Assyriologique Internationale, Venezia, 7-11 July 1997*, L. Milano et al. (ur.), Sargon, Padova, 1999., 55–62. Vidi i bilješku br. 69.

¹⁸ Asirija je sa svih strana bila okružena moćnim neprijateljskim entitetima, pa su asirski kraljevi strateški planirali vojne kampanje i strateški usmjeravali glavninu asirske vojske. Usp. Andreas Fuchs, *Assyria at War: Strategy and Conduct, The Oxford Handbook of Cuneiform Culture*, K. Radner – E. Robson (ur.), Oxford University Press, Oxford, 2011., 380–401.

¹⁹ Usp. Eckart Frahm, *Sanherib, Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie*, 12 (2009.) 1/2, 16–17. Za opis prvih dviju Sanheribovih kampanja, prve na jugu protiv pobunjenog Babilona i druge na istoku protiv malih kraljevstava u Zagrosu, vidi Albert K. Grayson – Jamie Novotny (ur.), *The Royal Inscriptions of Sennacherib, King of Assyria (704–681 BC)*, Eisenbrauns, Winona Lake, IN, 2012., 4: 5-17, 18-31 (dalje: RINAP 3/1).

²⁰ Vidi 2 Kr 18,7-8; 20,20; Iz 22,8-11; 1 Ljet 4,41; 2 Ljet 32,2-8.27-30. Vidi i judejske utvrde u 2 Ljet 11,6-10, koje Ljetopisac povezuje s Roboamom, a koje je vjerojatno izgradio Ezekija. Usp. Mario Liverani, *Israel's History and the History of Israel*, Equinox, London – Oakville, 2005., 154; Ephraim Stern, *Archaeology of the Land of the Bible. The Assyrian, Babylonian, and Persian Periods 732-332*

je doveo i elitnu vojsku plaćenika²¹. Na međunarodnom planu sklopio je antiasirski savez s drugim državama Južnog Levanta te su zajednički uklonili preostale proasirske vladare²².

Antiasirska koalicija Južnog Levanta nije bila dovoljno jaka da se sama suprotstavi moćnoj Asiriji, pa je zatražila diplomatsku potporu i vojnu pomoć Egipta²³. Egipat je podržao pobunu jer ni Egiptu nije odgovarala asirska vladavina na Južnom Levantu. Egipat i Južni Levant bili su prirodno povezani i među njima su se razvile tisućljetne civilizacijske, kulturne, trgovinske i druge veze²⁴. Asirskim osvajanjima u drugoj polovici 8. st. pr. Kr. Asirija je Egiptu nametnula granicu i izolirala ga od regije s kojom je bio geopolitički i vitalno vezan²⁵. Stoga se Egipat nije mirio s asirskom ekspanzijom i trajno je podržavao antiasirske osjećaje, politike i pobune na Južnom Levantu²⁶.

BCE, Yale University Press, New Haven – London, 2009., 142–163. Za Ezekijine obrambene pripreme i obrambeni sustav judejskih utvrda, vidi Aharoni et al. (ur.), *The Carta Bible Atlas*, mapa br. 168.

- ²¹ Vidi RINAP 3/1, 4: 55. Usp. William R. Gallagher, *Sennacherib's Campaign to Judah*. *New Studies*, Brill, Leiden – Boston – Köln, 1999., 136–140; Walter Mayer, *Sennacherib's Campaign of 701 BCE, 'Like a Bird in a Cage'*. *The Invasion of Sennacherib in 701 BCE*, L. L. Grabbe (ur.), Sheffield Academic Press, London – New York, 2003., 183–184.
- ²² Asirski anali izdvajaju slučaj ekronskog kralja Padija kojega je antiasirska koalicija Južnog Levanta zatočila u Jeruzalemu. Vidi RINAP 3/1, 4: 42, 48.
- ²³ O tome svjedoče Izaijina proroštva i asirski izvori. Vidi Iz 31,1-5.6-7; 31,1-3; RINAP 3/1, 4: 43.
- ²⁴ Usp. Irene Forstner-Müller – Dietrich Raue, *Contacts between Egypt and the Levant in the 3rd Millenium BC*, *Egypt and the Southern Levant in the Early Bronze Age*, F. Höflmayer – R. Eichmann (ur.), Verlag Marie Leidorf, Rahden, Westfalen, 2014., 57–67; Susan L. Cohen – Matthew J. Adams (ur.), *Movement and Mobility Between Egypt and the Southern Levant in the Second Millennium BCE*, *Journal of Ancient Egyptian Interconnections*, 21 (2019.), 1–88; Felix Höflmayer, *Egypt and the Southern Levant in the late Early Bronze Age*, *Egypt and the Southern Levant*, 135–148; Aren M. Maeir, *The Relations Between Egypt and the Southern Levant During the Late Iron Age: The Material Evidence From Egypt, Ägypten und Levante*, 12 (2002.), 235–246.
- ²⁵ Usp. Benedikt Otzen, *Israel under the Assyrians. Reflections on Imperial Policy in Palestine*, *Annual of the Swedish Theological Institute*, 11 (1978.), 96–110; Nadav Na'aman, *The Brook of Egypt and Assyrian Policy on the Border of Egypt*, *Tel Aviv*, 6 (1979.), 68–90; Albert K. Grayson, *Assyria's Foreign Policy in Relation to Egypt in the Eighth and Seventh Centuries B.C.*, *Journal of the Society for the Study of Egyptian Antiquities*, 11 (1981.), 85–88.
- ²⁶ Usp. Jeremy Pope, *Beyond the Broken Reed: Kushite Intervention and the Limits of l'histoire événementielle, Sennacherib at the Gates of Jerusalem. Story, History and Historiography*, I. Kalimi – S. Richardson (ur.), Brill, Leiden – Boston, 2014., 105–160.

U situaciji nametnute asirske vladavine i poželjne egipatske alijanse stvorio se na Južnom Levantu snažni ideološki kontrast između Egipta i Asirije, Egipta kao benevolentnog domaćeg saveznika i Asirije kao malevolentne strane tiranije. Egipat je bio teritorijalno i civilizacijski blizak Južnom Levantu i nije tražio vazalsko podlaganje, nego samo otvorene granice i slobodnu trgovinu. Asirija je bila teritorijalno udaljenija i civilizacijski različitija²⁷ i oružjem je nametnula Južnom Levantu asirski jaram²⁸ te ga je eksploatirala, usmjeravajući njegove resurse u *māt Aššur* – „zemlju Aššura“²⁹. Na pozadini takve globalne usporedbe Egipta i Asirije stanovnici Južnog Levanta sve su negativnije percipirali Asiriju i sve manje opazili egipatske interese, koji su stajali iza egipatskog benevolentnog savezništva.

Kada se zanemari globalni kontrast između Egipta i Asirije i kada se promotri moguće konkretne dobitke i gubitke, vidi se da je pobuna Južnog Levanta protiv Asirije najviše odgovarala Egiptu. Države Južnog Levanta uspješnom pobunom mogle su najmanje dobiti, a porazom najviše izgubiti, dok je Egipat mogao najviše dobiti, a najmanje izgubiti. Stoga je razumljivo da je Egipat trajno poticao antiasirske osjećaje i potpomagao pobune protiv Asirije na Južnom Levantu. Države Južnog Levanta upijale su egipatsku antiasirsku propagandu i, fokusirane na slobodu od asirskog jarma, vodile su umjesto Egipta egipatski rat protiv Asirije.

Navedena opažanja upućuju na to da je Egipat bio ključni faktor u pobuni Južnog Levanta protiv Asirije 705. g. pr. Kr. Egipatski diplomati djelovali su propagandno kao poticatelji pobune (usp.

²⁷ Usp. Mario Liverani, *The Ideology of the Assyrian Empire, Power and Propaganda. A Symposium on Ancient Empires*, M. T. Larsen (ur.), Akademisk Forlag, Copenhagen, 1979., 297–317.

²⁸ Usp. Simo Parpola, *Assyria's Expansion in the 8th and 7th Centuries and Its Long-Term Repercussions in the West, Symbiosis, Symbolism, and the Power of the Past. Canaan, Ancient Israel, and Their Neighbors from the Late Bronze Age through Roman Palaestina*, W. G. Dever – S. Gitin (ur.), Eisenbrauns, Winona Lake, IN, 2003., 99–111. Andreas Fuchs, *War das Neuassyrische Reich ein Militärstaat?, Krieg – Gesellschaft – Institutionen. Beiträge zu einer vergleichenden Kriegsgeschichte*, B. Meißner – O. Schmitt – M. Sommer (ur.), Akademie Verlag, Berlin, 2005., 35–60, opaža da je Asirija imala sve ključne značajke vojne države.

²⁹ Asirska osvajanja bila su motivirana prvenstveno ekonomskim interesima i Carstvo je bilo tako organizirano da je asirski teritorijalni nukleus, *māt Aššur* – „zemlja Aššura“, profitirao od priljeva dobara iz ostatka Carstva. Usp. John N. Postgate, *The Economic Structure of the Assyrian Empire, The Land of Assur and the Yoke of Assur*, 71–99; Ariel M. Bagg, *Palestine under Assyrian Rule: A New Look at the Assyrian Imperial Policy in the West, Journal of the American Oriental Society*, 133 (2013.) 1, 119–144.

Iz 18,1-2)³⁰, a Egipat se formalno uključio u sukob tek naknadno kao pomoćnik koalicije Južnog Levanta koja je zatražila egipatsku pomoć³¹.

2. IZAIJINO VREDNOVANJE JUDEJSKO-ASIRSKOG SUKOKA OD 705. DO 701. G. PR. KR.

Različiti tumači smještaju različita Izaijina proroštva u vrijeme asirske krize od 705. do 701. g. pr. Kr., te različito opisuju Izaijino vrednovanje judejsko-asirskog sukoba³². Zbog tog manjka konsenzusa u nastavku ćemo se zaustaviti na nizu različitih proroštava u Iz 30,1-17; 31,1-3, koja se najčešće povezuje s asirskom krizom³³.

³⁰ Usp. Na'aman, Foreign Policy of the Kings of Judah, 69.

³¹ Vidi gore bilješku br. 23.

³² Za pregled raznih proroštava koja tumači povezuju s vremenom asirske krize, vidi Brevard S. Childs, *Isaiah and the Assyrian Crisis*, SCM Press, London, 1967., 20-68.

³³ Unutar niza u Iz 30,1-17 nalazi se nekoliko sekcija, Iz 30,1-5.6-7.8.9-11.12-14.15-17, koje autori različito vrednuju i delimitiraju. Te razlike ne utječu na naš glavni argument, a to je poveznica niza u Iz 30,1-17; 31,1-3 s asirskom krizom od 705. do 701. g. pr. Kr. Usp. Herbert Donner, *Israel unter den Völkern. Die Stellung der klassischen Propheten des 8. Jahrhunderts v. Chr. zur Außenpolitik der Könige von Israel und Juda*, Brill, Leiden, 1964., 132-138, 158-162 (30,1-17; 31,1-3); Childs, *Isaiah and the Assyrian Crisis*, 32-38 (30,1-17; 31,1-3); Otto Kaiser, *Isaiah 13-39. A Commentary*, Westminster John Knox Press, London, 1974., 282-284, 287-290, 311-314 (*30,1-5.6-7; *31,1-3); Walter Dietrich, *Jesaja und die Politik*, Kaiser Verlag, München, 1976., 137-152 (30,1-17; 31,1-3); Friedrich Huber, *Jahwe, Juda und die anderen Völker beim Propheten Jesaja*, De Gruyter, Berlin - New York, 1976., 113-130, 136-137 (30,1-17; 31,1-3); Jacques Vermeylen, *Du prophète Isaïe à l'apocalyptique. Isaïe, I - XXXV, miroir d'un demi-millénaire d'expérience religieuse en Israël*, Tome I, Gabalda, Paris, 1977., 408-411, 420-421 (30,1-5.6-7; 31,1-3); Hans Wildberger, *Jesaja 28-39. Das Buch, der Prophet und seine Botschaft*, 3. Teilband, Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 1982., 1150-1151, 1160-1161, 1168-1169, 1176-1177, 1183-1184, 1228-1230 (31,1-11.15-17; 31,1-3); Francolino J. Gonçalves, *L'Expédition de Sennachérib en Palestine dans la Littérature Hébraïque Ancienne*, Paris, 1986., 151-178, 220-223 (30,1-5.15-17; 31,1-3); Jesper Høgenhaven, *Gott und Volk bei Jesaja. Eine Untersuchung zur biblischen Theologie*, Brill, Leiden - New York - København - Köln, 1988., 136-139 (30,1-5.6-7; 31,1-3); Marvin A. Sweeney, *Isaiah 1-39 with an Introduction to Prophetic Literature*, Eerdmans, Grand Rapids, MI - Cambridge, UK, 1996., 395, 397, 399-400, 405-408 (30,1-17; 31,1-3); Jörg Barthel, *Prophetenwort und Geschichte. Die Jesajaüberlieferung in Jes 6-8 und 28-31*, Mohr Siebeck, Tübingen, 1997., 400-436 (30,1-17; 31,1-3); Willem A. M., Beuken, *Isaiah. Part II: Isaiah Chapters 28-39*, Peeters, Leuven, 2000., 138-140, 150-152, 157-159, 192-193 (30,1-17; 31,1-3); Matthijs J. de Jong, *Isaiah among the Ancient Near Eastern Prophets*, Brill, Leiden - Boston, 2007., 84-85, 92-97, 112-113, 233-240 (30,1-5.6-8; 31,1-3). Rijetki autori u potpunosti niječu vezu

2.1. Status quo

U Iz 30,1-17; 31,1-3 mogu se izdvojiti tri glavna argumenta koje je Izaija uputio judejskim liderima³⁴: a) osuda judejske politike prema Egiptu (Iz 30,2-4.6-7; 31,1), b) optužba judejskim liderima da zanemaruju i odbacuju Božje upute (Iz 30,1-2.9-11.15; 31,1) i c) najava judejskog neuspjeha i Božje kazne (Iz 30,3.5.12-14.16-17; 31,2-3).

Tradicionalno tumačenje Izajinih argumenata suprotstavljalo je Izajin stav i stav lidera kao religiozni i svjetovni stav ili pak kao autentični i polovični vjernički stav. U pobuni protiv Asirije lideri bi slijedili svjetovnu politiku i oslanjali se samo na ljudsku silu ili bi računali na Boga i ljudsku silu, a Izaija bi zagovarao stav vjere i oslanjanja samo na Boga³⁵. Ta tumačenja nisu uvjerljiva u okvirima ondašnjeg teokratskog društva.

Nije zamislivo da bi judejski lideri slijedili svjetovnu politiku bez religioznog pečata jer u teokratskom društvu politika nije bila odvojena od teologije. Isto tako, nije vjerojatno da bi Izaija podupirao judejsku pobunu protiv Asirije, a istovremeno osuđivao nužne diplomatske i vojne poteze prema Egiptu. Uspjeh judejske pobune ovisio je o uspjehu pobune na cijelom Južnom Levantu, a taj je ovisio o egipatskom zaleđu³⁶. Nadalje, nije vjerojatno da bi Izaija u situaciji konkretne ugroze naroda i kraljevstva umjesto konkretnih rješenja nudio rješenje tipa *Deus ex machina*, tj. pouzdanje u čudesnu Božju intervenciju protiv Asirije. Osim toga, u Izajinim proroštvima nigdje se ne vidi da Izaija osuđuje neki manjkavi unutarjni stav lidera ili da ih poziva da se pouzdaju „samo“ u Boga. On osuđuje njihove konkretne poteze koji su učinjeni bez konzultiranja Boga³⁷ ili pak

proroštava u Iz 30,1-17; 31,1-3 s asirskom krizom od 705. do 701. g. pr. Kr. Tako Uwe Becker, *Jesaja – von der Botschaft zum Buch*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1997., 245–263., koji od cijelog ciklusa u Iz 28–31 uz Izaiju veže samo dijelove proroštava u Iz 28.

³⁴ Svi tumači slažu se da je Izajina kritika usmjerena prema judejskim liderima, a ne judejskom narodu općenito. Usp. de Jong, *Isaiah among the Prophets*, 240–245.

³⁵ Vidi, primjerice, Donner, *Israel unter den Völkern*, 169–171; Walther Zimmerli, *Jesaja und Hiskia, Wort und Geschichte. Festschrift für Karl Elliger zum 70. Geburtstag*, H. Gese – H. P. Rüger (ur.), Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 1973., 199–208; Dietrich, *Jesaja und die Politik*, 218–231; Huber, *Jahwe, Juda und die anderen Völker*, 210–211.

³⁶ Slično opaža Na'aman, *Foreign Policy of the Kings of Judah*, 69.

³⁷ U Iz 30,1-5; 31,1-3 Izaija ne suprotstavlja oslanjanje na Egipat i oslanjanje na Boga, kako se često misli, nego osuđuje oslanjanje na Egipat bez da se konzultira Jahvu, na što ukazuju tehnički termini פִּתִּי אֶשְׂאֵל – „pitati usta“ i וְשִׂרְתִּי – „tražiti“ (e.g., Jš 9,14; 1 Kr 22,8; 2 Kr 3,11; Iz 65,1; Jer 21,2; Ez 20,1). Iz 30,1-2: „provode savjet, ali ne od Mene i formiraju savez, ali ne po Mom duhu“ (r. 1) ↔ „usta Moja

protivno Božjoj uputi³⁸, a הורה – „uputa“ (Iz 30,9) podrazumijeva konkretno djelovanje, ne unutarnji stav.

Slabosti tradicionalnog teološkog tumačenja navele su pojedine tumače da sagledaju Izaijine argumente iz političke perspektive i suprotstave Izaijin stav i stav judejskih lidera kao proasirski i antiasirski stav. Izaija bi osuđivao judejsku politiku prema Egiptu jer se protivio judejskoj pobuni protiv Asirije i najavljivao je Božju kaznu Judeji posredstvom Asirije³⁹. To političko viđenje Izaijinih argumenata nije našlo pristaša među tumačima jer zanemaruje teološke aspekte Izaijine poruke. No, nametnulo se jedno logično političko opažanje, a to je da se Izaija protivio judejskoj politici prema Egiptu jer se protivio judejskoj pobuni protiv Asirije⁴⁰.

Logično političko objašnjenje Izaijine osude judejske politike prema Egiptu tumači do sada nisu uspjeli uklopiti u neku širu i logičnu Izaijinu argumentaciju u kontekstu asirske krize. Oni su povezali Izaijinu osudu judejske politike i najavu njezina neuspjeha s judejskim grijesima općenito, pa rekonstruirana Izaijina poruka ne nudi konkretna i logična rješenja za izlazak iz krize, nego je više teološka pareneza koja relativizira konkretnu krizu u ime drugih teoloških problema⁴¹. Ta teološka objašnjenja Izaijinih argumenata

nisu pitali“ (r. 2); Iz 31,1: „Jao onima koji silaze u Egipat po pomoć! Oslanjaju se na konje i pouzdaju se u kočije jer ih je mnogo i u konjanike jer su veoma moćni.“ ↔ „Ne obaziru se na Sveca Izraela i Jahvu ne traže“.

³⁸ Odbacivanje Božjih uputa osobito je naglašeno u Iz 30,9-11.15-17 („ne žele slušati uputu Jahvinu“, r. 9; „Ovako je rekao Gospodar Jahve, Svetac Izraela... Ali niste željeli“, r. 15).

³⁹ Primjerice, Jesper Høgenhaven, *The Prophet Isaiah and Judean Foreign Policy*, 351–354, misli da je Izaija pripadao proasirskoj frakciji u Judeji. Rudolf Kilian, *Jesaja 1–39*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1983., 98–106, uvjerljivo osporava teze različitih autora prema kojima je Izaija u nekom trenutku promijenio svoj antijudejski stav, u kojem je Asirija sredstvo Božje kazne, u antiasirski stav u kojem će Bog kazniti Asiriju.

⁴⁰ Tako, primjerice, Benjamin Uffenheimer, *Isaiah's and Micah's Approaches to Policy and History*, *Politics and Theopolitics*, 177–184; Hoffman, *Theopolitics, Prophecy and Historiography*, 92–93; Sweeney, *Isaiah 1–39*, 407–408; G.C.I. Wong, *Isaiah's Opposition to Egypt in Isaiah xxxi 1-3*, *Vetus Testamentum*, 46 (1996.), 392–401; de Jong, *Isaiah among the Prophets*, 233–249; Na'aman, *Foreign Policy of the Kings of Judah*, 69–70.

⁴¹ Primjerice, Sweeney, *Isaiah 1–39*, 407–408, smatra da se Izaija protivio judejskoj pobuni protiv Asirije i zagovarao mirovanje jer je očekivao da će Bog najprije kazniti Judejce preko Asirije, a potom Asiriju. De Jong, *Isaiah among the Prophets*, 233–249, drži da se Izaija protivio judejskoj pobuni protiv Asirije i zagovarao mirovanje jer je očekivao da će Bog kazniti Asiriju, a Izaijinu osudu Judejaca i poziv na obraćenje povezuje s judejskom bezbožnosti i nepravdom općenito. Wong, *Isaiah's Opposition to Egypt*, 392–401, misli da je Izaija kritizirao judejsko oslanjanje na Egipat jer je Božja kazna Judeji preko Asirije bila sigurna

u Iz 30,1-17; 31,1-3 nisu uvjerljiva ni zbog toga što u većini tih proroštava Izaija izričito povezuje osudu judejskih lidera i najavu Božje kazne s ponašanjem lidera u asirskoj krizi (Iz 30,1-5.6-7.15-17; 31,1-3). Drugim riječima, konkretno ponašanje lidera u okvirima asirske krize jest njihov grijeh i razlog Božje kazne, a ne nešto drugo.

Po našoj prosudbi, u Iz 30,1-17; 31,1-3 Izaija iznosi konkretne argumente i daje konkretne upute za izlazak iz konkretne krize. Stoga odbacujemo navedena teološka i politička objašnjenja, a u nastavku ćemo predložiti novo, teopolitičko tumačenje Izaijinih argumenata⁴².

2.2. Izaijina teopolitika u kontekstu judejsko-asirskog sukoba

Izaijini argumenti u Iz 30,1-17; 31,1-3 imaju jedno snažno teopolitičko uporište koje tumači do sada nisu zapažali ni uzimali u obzir, a to je judejski vazalski ugovor s Asirijom⁴³.

Tumači ne uočavaju i ne afirmiraju vezu između Izaijinih argumenata i teopolitike vazalskog ugovora zato što se fokusiraju na Izaijin teološki profil u koji se ta teopolitika teško uklapa. Izaija je formulirao osnovna mesijanska očekivanja, među kojima i oslobođenje od tuđinskog jarma (usp. Iz 9,1-6)⁴⁴, pa je na toj teološkoj pozadini teško zamisliti da bi on podržavao teopolitiku vazalskog ugovora, koja je ozakonjivala i opravdavala nošenje asirskog jarma. Međutim, ono što nije shvatljivo u uskim teološkim okvirima Izaijinih mesijanskih očekivanja, shvatljivo je u širem okviru Izaijine teopolitike. Većina tumača složiti će se da je Izaija tražio prvenstveno dobrobit vlastitoga naroda, neovisno o tome zastupaju li tezu da

i da je razlog te kazne bila judejska nepravda općenito. Uffenheimer, *Isaiah's and Micah's Approaches to Policy and History*, 183, neuvjerljivo pokušava prikazati politiku unutarnjeg stava vjere i izvanjskog stava mirovanja kao vjernički aktivizam i dobru politiku.

⁴² O biblijskoj teopolitici općenito, vidi Hoffman, *Theopolitics, Prophecy and Historiography*, 85–99.

⁴³ Primjerice, de Jong, *Isaiah among the Prophets*, 233–249, opaža mnogostruke sličnosti između Izaijine logike i logike asirskih ugovora, ali ne razmatra mogućnost da bi Izaija slijedio logiku judejskog vazalskog ugovora s Asirijom.

⁴⁴ Izaijina tradicija sadrži i neka antiasirska proroštva, ali ona su najvjerojatnije dio antiasirske redakcije Izaijine tradicije u 7. st. Usp. Hermann Barth, *Die Jesaja-Worte in der Josiazeit. Israel und Assur als Thema einer produktiven Neuinterpretation der Jesajaüberlieferung*, Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 1977., 203–275. Protiv Izaijinog autorstva proroštava protiv Asirije uvjerljivo argumentira Kilian, *Jesaja 1–39*, 98–106.

je Izaija bio prorok suda ili spasenja⁴⁵. U nastojanju oko dobrobiti naroda Izaija je mogao zauzeti i proasirski stav ako je to u konkretnim okolnostima bila projudejska politika⁴⁶.

Judejski vazalski ugovor s Asirijom nije sačuvan, ali na temelju sačuvanih asirskih ugovora (*adē*) može se zaključivati o njegovim osnovnim teopolitičkim elementima⁴⁷. U asirskim ugovorima sporazumne strane prizivale su svoje bogove kao svjedoke, zaklinjale su se svojim bogovima na poštivanje ugovora i zazivale su na sebe prokletstvo bogova u slučaju kršenja ugovora⁴⁸. Stoga ti ugovori nisu bili samo politički konkordati, nego i teološki relevantni dokumenti. Bogovi, koje se zazivalo kod sklapanja nekog ugovora, sklopljenim su ugovorom postajali glavni akteri bilateralnih odnosa dviju strana koje su ga sklopile. Budući da se bogove imenom zazivalo i njihovu čast stavljalo kao polog kod sklapanja ugovora, bogovi su obvezivali sporazumne strane na poštivanje ugovora i bogovi su garantirali blagoslov odnosno prokletstvo za poštivanje odnosno kršenje ugovora.

Navedeni teopolitički elementi asirskih ugovora daju jasnu sliku međunarodne teopolitike judejskog vazalskog ugovora s Asirijom. Judejska strana obvezala se Jahvi da će poštivati ugovor, asirska strana obvezala se svojim bogovima da će izvršiti odmazdu ako judejska strana prekrši ugovor, a Jahve je u slučaju judejskog kršenja ugovora i asirske odmazde garantirao Asircima uspjeh, a Judejcima prokletstvo, neuspjeh i kaznu. Takva međunarodna teopolitika preklapa se s Izaijinim argumentima u Iz 30,1-17; 31,1-3

⁴⁵ Za raspravu o tome je li Izaija bio prorok suda ili spasenja, vidi de Jong, *Isaiah among the Prophets*, 13-24.

⁴⁶ De Jong, *Isaiah among the Prophets*, 348-350, opaža da se Izaija trajno zalagao za podlaganje Asiriji, imajući u vidu dobrobit naroda, a Na'aman, Foreign Policy of the Kings of Judah, 70, primjećuje da je politika podlaganja Asiriji bila najbolja opcija za malo Judejsko Kraljevstvo.

⁴⁷ Sačuvani asirski ugovori sabrani su u SAA2. Usp. Simo Parpola, Neo-Assyrian Treaties from the Royal Archives of Nineveh, *Journal of Cuneiform Studies*, 39 (1987.) 2, 161-189. Za moguće paralele s Pnz 28, vidi Donald J. Wiseman, The Vassal-Treaties of Esarhaddon, *Iraq*, 20 (1958.), 1-99; Karen Radner, Assyrische *tuppi adē* als Vorbild für Deuteronomium 28,20-44?, *Die Deuteronomistischen Geschichtswerke: Redaktions- und Religionsgeschichtliche Perspektiven Zur 'Deuteronomismus'-Diskussion in Tora und Vorderen Propheten*, J. Ch. Gertz et al. (ur.), De Gruyter, Berlin - New York, 2006., 351-378; Carly I. Crouch, *Israel and the Assyrians: Deuteronomy, the Succession Treaty of Esarhaddon, and the Nature of Subversion*, SBL Press, Atlanta, 2014., 47-124.

⁴⁸ Vidi, primjerice, SAA2, 2: rev. vi 6-26; 5: rev. iv 1'-16', e 18-19; 6: 414-493, 513-663. Za vrste prokletstava u ugovorima i njihove biblijske paralele u Lev 26 i Pnz 28, vidi Hillers, *Treaty-Curses*, 12-42.

i direktno se protivi potezima judejskih lidera. Stoga je naša teza da je Izaija u vrijeme asirske krize od 705. do 701. g. pr. Kr. slijedio međunarodnu teopolitiku judejskog vazalskog ugovora s Asirijom i da je ta teopolitika bila kamen spoticanja judejskim liderima.

2.2.1. Sraz Izaijine teologije i teologije judejskih lidera

Izaija u svojim proroštvima tvrdi da su odluke i potezi judejskih lidera protivni Božjoj volji (Iz 30,1-2.9-11.15; 31,1), te im najavljuje neuspjeh i Božju kaznu (Iz 30,3.5.12-14.16-17; 31,2-3). S druge strane, judejski lideri mogli su imati svoje teološke razloge kojima su podupirali svoje političke odluke i pobunu protiv Asirije.

2.2.1.1. Mesijanska teologija judejskih lidera

Judejsko Kraljevstvo dobilo je na geopolitičkoj i teološkoj važnosti nakon propasti Izraelskog Kraljevstva 722. g. pr. Kr. Tada je teritorij Izraelskog Kraljevstva integriran u provincijski sustav Asirskog Carstva⁴⁹, a Judeja je preuzela geopolitički ključ Južnog Levanta, koji je prethodno držao Izrael. Na teološkom planu Judeja je postala sveti ostatak izabranog naroda i nekadašnjeg ujedinjenog Davidova kraljevstva. U tom kontekstu judejski lideri počeli su razmišljati o punoj obnovi Davidova kraljevstva pod Davidovim potomkom, a ta su očekivanja podupirala i Izaijina mesijanska očekivanja povezana s judejskim kraljem Ezekijom⁵⁰.

Ezekija je bio sin Ahaza kojem je Izaija obećao rođenje Emanuela (Iz 7,14). Kronologija judejskih kraljeva ne može se precizno utvrditi⁵¹, pa se ne može sigurno reći tko je bio povijesni Ahazov sin Emanuel. No, sigurno je da se Ahazova sina Ezekiju poistovjetilo s Emanuelom (usp. Iz 8,8) i da je on nastojao ispuniti mesijanska očekivanja i ostvariti mesijansku teokraciju. Arheološki nalazi

⁴⁹ Usp. Ariel M. Bagg., *Die Assyrer und das Westland. Studien zur historischen Geographie und Herrschaftspraxis in der Levante im 1. Jt. v. u. Z.*, Uitgeverij Peeters, Leuven – Paris – Walpole, MA, 2011., 227–232. Za unutarnju organizaciju Asirskog Carstva, vidi John N. Postgate, *The Invisible Hierarchy: Assyrian Military and Civilian Administration in the 8th and 7th Centuries B.C.*, *The Land of Assur and the Yoke of Assur*, 331–360.

⁵⁰ Usp. Israel Finkelstein – Neil Asher Silberman, *Temple and Dynasty: Hezekiah, the Remaking of Judah and the Rise of the Pan-Israelite Ideology*, *Journal for the Study of the Old Testament*, 30 (2006.), 3, 259–285.

⁵¹ Usp. Nadav Na'aman, *Historical and chronological notes on the Kingdoms of Israel and Judah in the eighth century B.C.*, *Vetus Testamentum*, 36 (1986.), 83–92.

i pisani izvori svjedoče da je Ezekija učvrstio Kraljevstvo na religioznom, političkom, civilnom i vojnom planu⁵².

Jedno od temeljnih mesijanskih očekivanja bilo je oslobođenje od tuđinskog jarma⁵³ i uspostava neovisne teokracije. Vazalski status Judeje pod asirskim jarmom bio je mrlja na toj teološkoj slici Judejskog Kraljevstva i tu se moglo naći teološko opravdanje judejske pobune protiv Asirije. Drugim riječima, judejski lideri mogli su se upustiti u borbu za slobodu od asirskog jarma slijedeći nacionalnu mesijansku teologiju⁵⁴. U tim teološkim okvirima pobuna protiv Asirije bila je sveta borba s ciljem uspostave teološke stvarnosti, odnosno Jahvine teokracije pod obećanim Emanuelom.

Kada se ima u vidu teološki temelj judejske pobune protiv Asirije, nameće se pitanje utemeljenosti Izaijinih tvrdnji da judejski lideri griješe protiv Boga te da zanemaruju i odbacuju njegove upute (Iz 30,1-2.9-11.15; 31,1). Te optužbe osobito dolaze do izražaja u Iz 30,9-11⁵⁵:

Jer ovo je buntovni narod, lažni sinovi, sinovi koji ne žele slušati uputu Jahvinu, koji govore vidiocima, 'Nemojte gledati' i vizionarima, 'Nemojte nam vizionirati ispravne stvari'.

⁵² Vidi 2 Kr 18,1-8; 20,20-21; 2 Ljet 29-31. Usp. Liverani, *Israel's History*, 152-156; Finkelstein - Silberman, *Temple and Dynasty*, 269-275.

⁵³ U Izaijinoj tradiciji vidi Iz 9,3; 10,17; 14,25.

⁵⁴ Za teološko opravdanje pobune protiv Asirije i rata protiv Asirije kao svetog rata Judejcima je bilo dovoljno dobiti neko povoljno proroštvo. Usp. Jean-Georges Heintz, *Oracles prophétiques et 'guerre sainte' selon les Archives royales de Mari et l'Ancien Testament, Prophétisme et Alliance: Des Archives royales de Mari à la Bible hébraïque*, S. Lauber et al. (ur.), Academic Press, Vandenhoeck & Ruprecht, Fribourg - Göttingen, 2015., 29-53. Za sveti rat u biblijskoj i kršćanskoj tradiciji, vidi Manfred Weippert, 'Heiliger Krieg' in Israel und Assyrien: kritische Anmerkungen zu Gerhard Von Rads Konzept des 'Heiligen Krieges im alten Israel', *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft*, 84 (1972.), 460-493; Henning G. Reventlow, *The Biblical and Classical Traditions of 'Just War'*, *Politics and Theopolitics*, 162, 171-172.

⁵⁵ Iz 30,9-11 ne sadrži konkretne elemente koji bi ga nedvojbeno smještali u povijesni kontekst asirske krize, kao što je slučaj u Iz 30,1-6.15-17; 31,1-3, ali sve na to upućuje. Proroštvo je sačuvano u nizu proroštava vezanih uz asirsku krizu (Iz 30,1-17), s njima se tematski podudara (vidi gore bilješke br. 37, 38) i njegov sadržaj shvatljiv je u kontekstu asirske krize. Stoga ga većina tumača povezuje s tim vremenom. Uz autore navedene u bilješci br. 33, vidi još Hanna Liss, *Die unerhörte Prophetie. Kommunikative Strukturen prophetischer Rede im Buch Yesha 'yahu*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig, 2003., 245-255. Autentičnost proroštva u Iz 30,9-11 niječu, primjerice, Kaiser, *Isaiah 13-39*, 292-293; Vermeylen, *Du prophète Isaïe à l'apocalyptique I*, 412-416, koji sekciju u Iz 30,8-17 povezuju s kasnijim deuteronomističkim redaktorom. Kasniju rekturu bez deuteronomističkog predznaka u Iz 30,9-17 vidi i de Jong, *Isaiah among the Prophets*, 84-86, 112-115.

'Govorite nam ugodne stvari, vizionarite fantazije. Skrenite s puta, maknite se od staze, uklonite nam s očiju Sveca Izraela'.

Ponašanje judejskih lidera naspram judejskih proroka u Iz 30,9-11 razumljivo je u okvirima ondašnje teokracije. U teokratskom društvu proroci su bili službeni tumači Božje volje i prenositelji Božjih uputa, a politički lideri trebali su te upute slijediti; svako ignoriranje Božjeg mišljenja preko proroka bio je znak tiranske vladavine. Budući da je mišljenje proroka bilo formalno iznad mišljenja političkih lidera i budući da se ono slušalo u narodu te stvaralo i oblikovalo javno mnijenje, politički lideri pazili su na to da proročki govor bude u skladu sa službenom politikom⁵⁶.

Potezi judejskih lidera u Iz 30,9-11 uklapaju se u suptilne političke metode manipulacije prorocima. Citirani govor lidera shvatljiv je kao Izaijin sažetak njihovih diplomatskih nagovaranja kojima su nastojali utjecati na proroke u tajnosti kako bi oni poduprli njihove političke odluke u javnosti. Konkretno, govor lidera u Iz 30,10-11 shvatljiv je kao poziv prorocima da napuste međunarodnu teologiju vazalskog ugovora i da promoviraju nacionalnu mesijansku teologiju.

Judejski proroci mogli su se držati međunarodne teologije vazalskog ugovora zato što je taj ugovor bio važeći i obvezujući⁵⁷. Osim toga, vazalski ugovor bio je na snazi punih 30 godina, pa je njegova teologija mogla s vremenom postati svojevrsna teološka tradicija u Judeji. Iz tih razloga međunarodna teologija vazalskog ugovora mogla se naći kao tradicionalna teološka prepreka odluci judejskih lidera da razvrgnu ugovor i proglase judejsku neovisnost. Tu tradicionalnu teološku prepreku oni su mogli ukloniti novim teološkim argumentima, pozivajući se na nove okolnosti u kojima vrijedi nova teologija. Preciznije, judejski lideri mogli su tvrditi da nakon smrti Ahaza i nastupa Ezekije, obećanog Emanuela, vrijedi mesijanska teologija, te međunarodna teologija vazalskog ugovora koji je sklopio Ahaz više ne obvezuje. Na toj liniji oni su mogli argumentirano tražiti od proroka da napuste međunarodnu teologiju vazalskog ugovora i prigrlje nacionalnu mesijansku teologiju.

⁵⁶ Kada neki proročki govor nije odgovarao službenoj politici, politički lideri nastojali su utjecati na proroke kako bi oni svoj govor modelirali ili promijenili (usp. 1 Kr 22,13-14; Am 2,11-12). Kada su proroci ustrajavali u svom mišljenju, politički lideri nastojali su ih diskreditirati proštivima drugih proroka (usp. 1 Kr 22,6.10-12.24-25; Jer 28) ili argumentima *ad hominem* (usp. Am 7,10-17), a u krajnjem slučaju i ubiti (usp. Jer 38,1-6). Usp. Jesper Høgenhaven, *Prophecy and Propaganda. Aspects of Political and Religious Reasoning in Israel and the Ancient Near East*, *Scandinavian Journal of the Old Testament*, 3 (1989.), 125-141.

⁵⁷ Bilateralni ugovor nije se moglo jednostrano razvrgnuti. Vidi niže pod 2.2.1.2.

Poziv vidiocima i vizionarima da ne gledaju i ne vizionare „ispravne“ stvari (plural od כָּלֵל – „ispravno, pravo“), nego da govore „ugodne“ stvari (plural od קָלָה – „glatkost, laskanje“) i vizionare „fantazije“ (מְהַלְלוֹת)⁵⁸ u Iz 30,10 shvatljiv je kao poziv na napuštanje proročke kritike koja se drži postojećeg zakona i okretanje ugodnim i lijepim proročkim vizijama. Poziv prorocima da „skrenu s puta“ i da se „maknu od staze“ u Iz 30,11a razumljiv je kao poziv na napuštanje tradicionalnog pravila ponašanja i otvaranje novim putevima i pravilima ponašanja. A poziv na uklanjanje „Sveca Izraela“ u Iz 30,11b ne mora se odnositi na Boga, nego na specifičnu teologiju koju taj naziv predstavlja.

Obično se misli da Izaija nazivom Svetac Izraela naglašava težinu grijeha judejskih lidera; oni bi griješili protiv Svetoga Boga, koji ne podnosi grijeh⁵⁹. Međutim, Izaija je mogao upotrijebiti naziv Svetac Izraela zbog njegove izvorne međunarodne konotacije. Taj naziv izvorno nije naglašavao Jahvinu svetost, nego funkciju koja ga je razlikovala od drugih svetaca, odnosno bogova. Jahve je bio nacionalni bog Izraela – Izraela u užem smislu sjevernog Izraelskog Kraljevstva i Izraela u širem smislu izabranog naroda – i najvjerojatnije je nazvan i nazivan Svecem Izraela u međunarodnom kontekstu⁶⁰. Stoga je Izaijina upotreba tog naziva prikladna u međunarodnom kontekstu judejske pobune protiv Asirije (Iz 30,11.12.15; 31,1), a u Izaijinu sažetku govora judejskih lidera (Iz 30,11) taj je naziv mogao simbolizirati međunarodnu teologiju judejskog vazalskog ugovora.

Sve navedeno upućuje na zaključak da Iz 30,9-11 opisuje poticaje judejskih lidera prorocima da napuste tradicionalnu, međunarod-

⁵⁸ Termin מְהַלְלוֹת je *hapax legomenon* i lingvisti ne mogu sigurno reći koja je njegova etimologija i značenje. Primjerice, Franciscus Zorell, *Lexicon Hebraicum Veteris Testamenti*, Pontificium Institutum Biblicum, Romae, 1984., *fallacie, fraudes; The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, Hendrickson Publishers, Peabody, MA, 2003., „deceptions“. Različiti biblijski prijevodi daju terminu različita značenja prema različitom shvaćanju konteksta (LXX: πλάνησις – „lutanje“; VG: *errores*; KJV: „decites“; NAS: „illusions“; IEP: „cose fallaci“; CEI: „illusioni“; TOB: „chimères“; HRD: „Täuschung“; ZUR: „Täuschuneng“). Prijevod „iluzije“ prevladava, a mi smo se odlučili za bliski termin „fantazije“ jer nam se čini da bolje izražava ono što judejski lideri žele, a to su pozitivna viđenja i vizije.

⁵⁹ Vidi, primjerice, Wildberger, *Jesaja 28-39*, 1172.

⁶⁰ Usp. Adrianus van Selms, *The Expression 'The Holy One of Israel', Von Kanaan bis Kerala. Festschrift für J. P. M. van der Ploeg zur Vollendung des siebzigsten Lebensjahres am 4. Juli 1979*, W. C. Delsman *et al.* (ur.), Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 1982., 259-262. Za Izaijinu upotrebu naziva, vidi Hugh G. M. Williamson, *Isaiah and the Holy One of Israel, Biblical Hebrew, Biblical Texts. Essays in Memory of Michael P. Weitzman*, A. Rappoport-Albert – G. Greenberg (ur.), Sheffield Academic Press, London – New York, 2001., 22-38.

nu teologiju vazalskog ugovora i da promoviraju novu, nacionalnu mesijansku teologiju. U tom smislu oni su tražili od proroka da ne govore ono što je „ispravno“, da „skrenu sa staze“ i da „uklone Sveca Izraela“, tj. da ne inzistiraju na vazalskom ugovoru, njegovim obvezama i teologiji asirskog jarma, nego da se okrenu ugodnim i lijepim vizijama mesijanske teologije, tj. neovisnoj mesijanskoj teokraciji.

2.2.1.2. Izajjina međunarodna teologija

Dva osnovna Izajjina teološka argumenta – optužba da lideri djeluju protivno Božjoj volji (Iz 30,1-2.9-11.15; 31,1) i najava sigurne Božje kazne (Iz 30,3.5.12-14.16-17; 31,2-3) – preklapaju se s međunarodnom teologijom vazalskog ugovora, prema kojoj je judejska pobuna protiv Asirije bila grijeh koji je zahtijevao Božju kaznu.

Gljučni teološki elementi vazalskog ugovora kvalificirali su judejsku pobunu protiv Asirije kao grijeh u religioznom, zakonskom i moralnom smislu: to je bila pobuna protiv Boga, kršenje međunarodnog prava i izdaja saveznika⁶¹.

Izajjina kvalifikacija judejske pobune protiv Asirije kao pobune protiv Boga (usp. „tvrdoglavi sinovi“, Iz 30,1; „buntovni narod“, „lažni sinovi“, Iz 30,9) nalazi teološki temelj u činjenici da su Judejci kod sklapanja vazalskog ugovora zazvali Jahvu kao svog božanskog svjedoka i stavili Jahvinu čast kao jamstvo svoje vjernosti Asiriji⁶². Prema tome, svako postupanje protivno tom ugovoru bilo je grijeh protiv Jahve. Jednostranim razvrgavanjem ugovora 705. g. pr. Kr. Judejci su pogazili Jahvinu čast i oskvrnuli su Jahvino ime, koje su olako zazvali kod sklapanja ugovora (usp. Izl 20,7; Lev 19,12; Hoš 10,4)⁶³.

Drugi grešni aspekt judejske pobune protiv Asirije bio je legalne naravi. Ondašnji bilateralni ugovori obvezivali su sporazumne strane sve dok ga one nisu sporazumno raskinule. Jednostrano razvrgavanje i kršenje bilateralnih ugovora bilo je nezakonito postupanje

⁶¹ U asirskim analima pobune protiv Asirije karakteriziraju se kao grijeh u zakonskom, moralnom i religioznom smislu. Usp. Bustenay Oded, *War, Peace and Empire. Justifications for War in Assyrian Royal Inscriptions*, Reichert Verlag, Wiesbaden 1992., 89, 97.

⁶² Usp. Postgate, *The Land of Assur and the Yoke of Assur*, 207. Za navođenje bogova kao svjedoka ugovora i zaklinjanje bogovima, vidi, primjerice, ugovor o Esarhadonovu naslijeđu u SAA2, 6: 13-24, 25-40 i epizodu s kedarskim kraljem u RINAP 5/1, 3: vii 77-83.

⁶³ Za slične slučajeve u asirskim analima, vidi, primjerice, RINAP 5/1, 6: ii 3'-5' par. 8: ii 14'-16' (*lā iššurū māmit ilāni rabūti* – „nisu čuvali zakletvu velikih bogova“, r. 4' par. r. 15'); 194: ii 16-23 (*aššu adē rabūti ša Aššur lā niššuru* – „jer velike ugovore (boga) Ašura nismo čuvali“, rr. 20-21).

i kvalificiralo se terminima „grijev, griješiti“ u legalnom smislu⁶⁴. Prema tome, judejsko jednostrano razvrgavanje vazalskog ugovora s Asirijom 705. g. pr. Kr. bilo je protivno ondašnjem pravu, te nije imalo pravni učinak. Nezakonitost judejske pobune priznao je i kralj Ezekija u svojoj poruci predaje asirskom kralju Sanheribu. Povijesni izvještaj iz judejskih anala u 2 Kr 18,13-16 bilježi da je Ezekija tom prigodom priznao, „Sagriješio sam.“ (2 Kr 18,14)⁶⁵.

Treći grešni aspekt judejske pobune protiv Asirije bio je moralne naravi. Okolnosti sklapanja i razvrgavanja judejskog vazalskog ugovora s Asirijom kvalificirale su judejsku pobunu protiv Asirije kao grubu izdaju saveznika i pomoćnika. Asirija nije silom nametnula Judeji vazalski ugovor, nego je taj ugovor inicirala judejska strana. Judejski kralj Ahaz ponudio je Asiriji vazalstvo u zamjenu za pomoć protiv siro-efraimske koalicije i asirska je strana izvršila svoju obvezu. Ahaz i Davidova dinastija opstali su na judejskom prijestolju zahvaljujući asirskim vojnim intervencijama na Južnom Levantu⁶⁶, čime se Asirija dokazala kao pouzdan saveznik Judeje. S druge strane, Judeja je iznevjerila tog saveznika i pomoćnika u kriznoj fazi prijenosa centralne vlasti nakon smrti Sargona II. I ne samo da je Judeja u asirskoj krizi uskratila Asiriji obećano savezništvo nego se prometnula u njezina neprijatelja sklapanjem antiasirskih saveza. Takvo postupanje bila je gruba izdaja saveznika i teški grijeh pod moralnim vidom⁶⁷.

⁶⁴ Vidi, primjerice, sljedeće izraze i tvrdnje u asirskim analima: *māri āli bēl ḥiṭti* – „sinovi grada, gospodari krimena“, tj. građani koji su odgovorni za krimen (RINAP 3/1, 1: 24, 52; 4: 10); *šakkanakkī rubē ša ḥiṭtu ušabšū* – „upravitelji, velikaši koji su počinili krimen“ (RINAP 3/1, 4: 46); *māri āli ēpiš anni u gillati* – „građani koji su učinili prekršaj i zločin“, *lā bābil ḥiṭti u gulluti* – „onaj koji ne nosi krimen i zločin“ (RINAP 3/1, 4: 47).

⁶⁵ Izvještaj u 2 Kr 18,13-16 najvjerojatnije je preuzet iz judejskih anala. Usp. Lester L. Grabbe, *Reflections on the Discussion, 'Like a Bird in a Cage'. The Invasion of Sennacherib in 701 BCE*, L. L. Grabbe (ur.), Sheffield Academic Press, London, 2003., 308–309, 318–320.

⁶⁶ Vidi gore pod 1.1.

⁶⁷ Asirski anali obično ukazuju na grešnost pobune pod moralnim vidom govorom o dobroti asirskog vladara koju pobunjeni subjekti nisu poštivali: *arkānu ina adēya iḥṭina ṭābī lā iššurma iṣlā nīr bēlūtiya* – „Poslije, protiv mog ugovora sagriješio je i moju dobrotu nije poštivao i zbacio je jaram mog gospodstva“ (RINAP 5/1, 3: vii 82-83); *ina adēya iḥṭū lā išsurū māmit ilāni rabūti ṭābī imšūma libbašunu ikpud lemuttu* – „protiv mog ugovora sagriješili su, nisu poštivali zakletvu velikih bogova, moju dobrotu zaboravili su i njihovo srce planiralo je zločin.“ (RINAP 5/1, 6: ii 4''-5'' par. 8: ii 14'-16'); *aššu adē rabūti ša Aššur lā niššuru niḥṭū ina ṭābti Aššur-bani-apli šarru miḡir libbī Enlil* – „Jer ugovore velike boga Ašura nismo čuvali, griješili smo protiv dobrote Ašurbanipala, kralja miljenika srca Enlila.“ (RINAP 5/1, 194: ii 20-23).

Sve navedeno opravdava Izajino protivljenje judejskoj pobuni protiv Asirije i utemeljuje njegovu optužbu da judejski lideri postupaju protivno Božjoj volji. Ta utemeljena optužba opravdava drugi Izajin teološki argument, tj. njegovu najavu judejskog neuspjeha i sigurne Božje kazne (Iz 30,3.12-14.16-17; 31,2-3). Ta najava kazne imala je dodatno teološko utemeljenje u judejskom vazalskom ugovoru s Asirijom.

U vazalskom ugovoru Judejci su na sebe zazvali prokletstva i kazne bogova ukoliko ga prekrše⁶⁸. Budući da su oni jednostrano razvrgli ugovor i sagriješili pod religioznim, zakonskim i moralnim vidom, oni su na sebe navukli srdžbu svih bogova zazvanih u ugovoru – i asirskih bogova i judejskog boga – a asirska je strana imala ne samo pravo nego i moralnu obvezu pred bogovima kazniti grešne Judejce⁶⁹. Na toj teološkoj pozadini shvatljivo je da Izaija nimalo ne dvoji oko negativnog ishoda judejske pobune (usp. Iz 30,3.5.7.13-14.16-17; 31,2-3). Sukladno međunarodnoj teologiji vazalskog ugovora on je opravdano upozoravao judejske lidere da njihova politika vodi Judeju u propast i s pravom im je najavljivao sigurnu Božju kaznu, odnosno neuspjeh pobune protiv Asirije.

Sve navedeno očituje da se Izajini teološki argumenti preklapaju s međunarodnom teologijom judejskog vazalskog ugovora s Asirijom. Prema toj teologiji i Izajinu sudu, judejska pobuna protiv Asirije 705. g. pr. Kr. bila je višestruki grijeh koji je zahtijevao Božju kaznu.

2.2.2. Sraz Izajine politike i politike judejskih lidera

Izaija u svojim proroštvima iznosi dva osnovna politička argumenta. On osuđuje vojni savez s Egiptom (Iz 30,1-5.6-7; 31,1-3) i poziva judejske lidere na mirotvornu politiku (Iz 30,15-17). Sraz

⁶⁸ Vidi, primjerice, zazivanje prokletstava bogova u slučaju kršenja ugovora u SAA2, 2: rev. vi 6-26; 5: rev. iv 1'-16', e 18-19; 6: 414-475, 513-529, 545, 573-575, 618-631, 649-651, 659-661. Vidi i SAA3, 33: 18'-20', gdje se asirski kralj Sanherib pita jesu li bogovi možda kaznili Sargona zbog kršenja ugovora sklopljena pred bogovima.

⁶⁹ Kao opravdanje za vojne pohode asirski kraljevi u svojim analima navode, između ostaloga, kršenje ugovora i uskraćivanje tributa, što su bili čini grešne pobune, a često se pozivaju i na božansku zapovijed. Usp. Oded, *Justifications for War in Assyrian Royal Inscriptions*, 9-27, 83-100; Parpola – Watanabe, *Neo-Assyrian Treaties and Loyalty Oaths*, xxii-xxiii; Liverani, *Israel's History*, 162-164; Mario Liverani, „Guerra Santa y Guerra Justa en el Cercano Oriente Antiguo (ca. 1600-600 A.C.)“, *Escuela de Historia*, 27 (2015.), 59-68.

Izajijine politike i politike judejskih lidera najjasnije je izražen u Iz 30,15-17⁷⁰:

Jer ovako je rekao Gospodar Jahve, Svetac Izraela: 'U zaokretu i smirenosti spasit ćete se. U mirotvorstvu i u pouzdanju bit će vaša snaga.' Ali vi niste željeli. I rekli ste: 'Ne, nego na konjima ćemo umaći!' Zato, bježat ćete! I na brzim (konjima) ćemo jahati! Zato, bit će brzi vaši progonitelji! Jedna tisuća zbog prijetnje jednoga, zbog prijetnji petorice bježat ćete dok ne ostane od vas kao kopljača na vrhu gore i kao zastava na brijegu.

Površnim čitanjem Iz 30,15-17 suprotstavljeni stavovi Izaije i judejskih lidera mogu se pogrešno shvatiti kao naivni pacifizam i ratoborna politika. No, kada se proroštvo sagleda u povijesnom kontekstu asirske krize, vidi se da Izaija nije bio naivni pacifist niti su judejski lideri bili ratoborni političari.

Judejski lideri nisu bili željni rata i nisu jednostavno birali rat s Asirijom. Oni su birali slobodu od asirskog jarma i svoje pravo na samostalno kraljevstvo. Poradi tog čestitog cilja i opravdanih težnji za slobodom oni su prihvatili rizik rata s Asirijom i ponašali su se racionalno sukladno svom izboru. Procijenili su da je rat izvjestan i logično su usmjerili svoje snage na jačanje vojne sile i vojne saveznike⁷¹.

Izajijino protivljenje vojnom rješenju (Iz 30,16-17) i poziv na „zaokret i smirenost“, „mirotvorstvo i pouzdanje“ (Iz 30,15)⁷² najlogičnije se objašnjavaju kao protivljenje pobuni protiv Asirije, koja uključuje rat, te poziv na podlaganje i vjernost Asiriji. Ta politika može zvučati kao proasirska politika, ali u povijesnom kontekstu asirske krize očituje se njezin projudejski karakter. Nakon pobune Južnog Levanta 705. g. pr. Kr., a prije asirske invazije 701. g. pr.

⁷⁰ Za autore koji prihvaćaju autentičnost proroštva u Iz 30,15-17, vidi bilješku br. 33. Uz tamo navedene autore, vidi još de Jong, *Isaiah among the Prophets*, 84, 113-115, koji niječe autentičnost sekcije u Iz 30,9-17, ali prepoznaje u r. 15 citat ili parafrazu nekog starijeg Izajijina proroštva. Za rijetke autore koji niječu autentičnost proroštva u Iz 30,15-17, vidi bilješku br. 55.

⁷¹ Vidi pod 1.2.2.

⁷² Neki tumači povezuju imenicu שׁוּבָה s glagolom יָשַׁב – „stanovati“ i izraz שׁוּבָה נְחִיָּה u Iz 30,15 s asirskom frazom šubat *nēḥti* / šubtu *nēḥtu* – „mirno prebivalište“. Usp. Kevin J. Cathcart, *Isaiah 30:15 and Akkadian šubat nēḥti/šubtu nēḥtu, Let Us Go Up to Zion. Essays in Honour of H. G. M. Williamson on the Occasion of his Sixty-Fifth Birthday*, Brill, Leiden – Boston, 2012., 45-56. S većinom tumača zadržavamo vezu imenice שׁוּבָה s glagolom שׁוּב – „vratiti se“ jer je to značenje smislenije u kontekstu cijelog proroštva i judejske pobune protiv Asirije. Usp. Huber, *Jahwe, Juda und die anderen Völker*, 143-145. Imenicu שׁוּבָה preveli smo „zaokret“ umjesto uobičajenog „obraćenje“ kako bi bilo jasno da Izaija ne govori općenito o obraćenju Bogu, nego o konkretnom zaokretu, tj. odustajanju od pobune protiv Asirije i podlaganju Asiriji sukladno vazalskom ugovoru. Taj je zaokret uključivao i zaokret Bogu ukoliko je vjernost vazalskom ugovoru uključivala vjernost Bogu koji je bio svjedok tog ugovora.

Kr., Judejci su mogli utjecati na razvoj događaja na Južnom Levantu i okrenuti ih u svoju korist. U toj situaciji Izaijina politika podlaganja Asiriji nije značila tek povratak Judeje na *status quo* pod asirskim jarmom niti je osiguravala Judejcima samo preživljavanje i miran život⁷³, nego je imala i ekonomske i geopolitičke prednosti.

Prvo, podlaganje Asiriji bio je jedini način da Judeja izbjegne ratna stradanja. Rat s Asirijom bio je riskantna igra na sve ili ništa. U slučaju poraza Judeja je mogla sve izgubiti jer je Asirija oštro kažnjavala vazale koji su ustrajavali u pobuni i protiv kojih je morala vojno intervenirati. U tim slučajevima Asirija nije samo uzimala veliki ratni danak u ljudstvu, stoci i drugim dobrima, nego je i svrgavala pobunjene vladajuće dinastije i pobunjenim entitetima oduzimala teritorije⁷⁴. Sve to mogla je očekivati Judeja u slučaju asirske pobjede.

Judejski lideri mogli su se nadati da okolnosti na Istoku neće dopustiti Asiriji da krene u rat za Južni Levant ili, ako dođe do rata, da će koalicija Južnog Levanta poraziti Asiriju. Kasniji tijek događaja pokazao je da to nisu bila realna očekivanja, a Izaija je to predvidio. On je promatrao silnu moć Asirije (usp. Iz 5,26-29; 10,28-32) i slabosti egipatskog oslonca (usp. Iz 30,5.6-7; 31,3), te je zaključio da judejska politika vodi najgorem mogućem scenariju, tj. ratu u kojem će Asirija poraziti koaliciju Južnog Levanta, a Judeja će platiti tešku cijenu poraza. Stoga se Izaija nadao scenariju bez rata, a rat se mogao izbjeći samo tako da Judeja navrijeme zaokrene politiku i da izglati odnose s Asirijom prije nego Asirija krene u rat za Južni Levant.

Drugo, politika podlaganja Asiriji donosila je Judeji ekonomsku stabilnost i korist, a svaka destabilizacija asirske vladavine značila je ekonomski rizik i gubitak. Ekonomski razvoj Južnog Levanta omogućivala je prvenstveno trgovina, lokalna i međunarodna⁷⁵. Tu je bilo stjecište glavnih trgovinskih puteva – s Juga Egipat i blaga Afrike, sa Sjevera i Zapada Feničani i Grci s blagom Libanona i Mediterana, s Istoka Arapi i pustinjske karavane s blagom Sinaja

⁷³ Primjerice, de Jong, *Isaiah among the Prophets*, 113–114, drži da je smisao Izaijine poruke u 30,15 taj da će Judejci živjeti u miru ako se ne pobune protiv Asirije, a Na'aman, *Foreign Policy of the Kings of Judah*, 70, povezuje Izaijinu politiku s konzervativnom strankom koja je zagovarala privremeno podlaganje Asiriji da se izbjegn timeri posljedice pobune i ugroza naroda.

⁷⁴ Vidi pod 3.1. posljedice judejskog poraza 701. g. pr. Kr.

⁷⁵ Za ekonomiju Južnog Levanta, vidi Joshua Th. Walton, *The Regional Economy of the Southern Levant in the 8th-7th Centuries BCE*, Doctoral dissertation, Harvard University, Cambridge, MA, 2015., 55–132. Lokalna dobra Južnog Levanta bila su prvenstveno vino (grožđe), ulje (masline) i žitarice.

i Mezopotamije – a asirska vlast omogućivala je svima slobodan i miran protok robe⁷⁶. Ekonomski profit tamošnjih asirskih vazala bio je veći od njihovih sveukupnih davanja Carstvu, koja su uključivala godišnji tribut (*mandattu*), prigodna davanja (*namurtu/tamar-tu*) i umjerene trgovinske poreze⁷⁷, pa se Južni Levant u 8. i 7. st. pr. Kr. značajno razvio zahvaljujući tzv. *pax assiriaca*⁷⁸.

Judeja je bila u osobito povoljnom položaju s obzirom na ekonomska primanja i vazalska davanja. Davanja Carstvu sigurno nisu bila velika jer Asirija nije nametala veća davanja siromašnijim vazalima kao što je bila Judeja⁷⁹. Osim toga, Asirija nije vagala vazalske ugovore samo prema ekonomskim nego i geopolitičkim interesima, pa su neki ugovori za vazale bili ekonomski više povoljni nego nepovoljni. Takav je mogao biti slučaj Judeje. Judeja se nalazila na strateškoj poziciji na periferiji Asirskog Carstva – na granici s Egiptom i u centru Južnog Levanta – i trebala je Asiriji prvenstveno kao ključni faktor stabilnosti i zauzeti podupiratelj asirske vladavine na Južnom Levantu⁸⁰. Autentično i zauzeto judejsko savezništvo Asirija je

⁷⁶ Po našoj prosudbi, u vrednovanju utjecaja asirske vladavine na razvoj Južnog Levanta ispravno je govoriti o indirektnom pozitivnom utjecaju. Usp. Na'aman, *Ekron under the Assyrian and Egyptian Empires*, 87; Walton, *Regional Economy of the Southern Levant*, 223–241. Manje uvjerljiva je teza o direktnom pozitivnom utjecaju (usp. Frederick M. Fales, *On Pax Assyriaca in the Eighth-Seventh Centuries BCE and Its Implications, Isaiah's Vision of Peace in Biblical and Modern International Relations. Swords into Plowshares*, R. Cohen – R. Westbrook, Palgrave Macmillan, New York, 2008., 17–35) kao i teza o indirektnom negativnom utjecaju, prema kojoj bi davanja Carstvu opterećivala Južni Levant i na taj negativan način forsirala razvoj lokalne ekonomije. Usp. Avraham Faust – Ehud Weiss, *Between Assyria and the Mediterranean World: the Prosperity of Judah and Philistia in the Seventh Century BCE in Context, Interweaving Worlds. Systemic Interactions in Eurasia, 7th to 1st Millennia BC*, T. C. Wilkinson et al. (ur.), Oxbow Books, Oxford, Oakville, 2011., 189–204.

⁷⁷ Usp. Walton, *Regional Economy of the Southern Levant*, 241–255. Walton opaža da tributi Carstvu nisu previše opterećivali lokalne ekonomije.

⁷⁸ Za vrednovanje asirskog utjecaja na razvoj Južnog Levanta vidi bilješku br. 76.

⁷⁹ Vidi bilješku br. 77. Za eventualna judejska godišnja davanja, vidi Faust – Weiss, *Between Assyria and the Mediterranean World*, 194; Walton, *Regional Economy of the Southern Levant*, 267–272. Uz manja godišnja davanja (plemeniti metali, živež, lokalna dobra) judejski vazalski ugovor mogao je propisivati i neka izvanredna davanja u ljudstvu, stoci i živeži za iznimne civilne i vojne pothvate Carstva. Teški tribut koji je platio judejski kralj Ezekija Asiriji 701. g. pr. Kr. (vidi niže bilješku br. 93) bio je iznimni ratni danak nakon poraza. Takvi iznimni ratni tributi bili su neusporedivo veći od umjerenih godišnjih davanja. Usp. Walton, *Regional Economy of the Southern Levant*, 247–252.

⁸⁰ Walton, *Regional Economy of the Southern Levant*, 264–280, opaža da je cijeli Južni Levant bio važan Asiriji primarno geopolitički kao granična tampon zona s Egiptom.

mogla postići samo povoljnim vazalskim ugovorom. Da je Judeja doista imala povoljan ugovor i da je mogla profitirati od vazalstva i asirske vladavine, najbolje pokazuje razvoj Judeje u vrijeme kralja Manašea, koji je ostao vjerni asirski vazal⁸¹.

Treće, politika vjernosti Asiriji mogla se pozitivno odraziti na judejskom geopolitičkom planu jer je Asirija nagrađivala entitete koji su joj ostali vjerni u vremenima krize⁸². Nakon uspješne invazije 701. g. pr. Kr. Asirija je nagradila vjerne filistejske vazale, pripojivši im plodnu judejsku pokrajinu Šefelu⁸³. U vrijeme pobune Babilona protiv Asirije polovicom 7. st. pr. Kr. asirski vazal Egipat dobio je u zamjenu za vjernost Asiriji neovisnost i status ravnopravnog saveznika, a kasnije je od Asirije naslijedio i cijeli Južni Levant kao svoj vazalski teritorij⁸⁴. Prema tome, i Judeja je mogla igrati na kartu vjernosti Asiriji u vrijeme asirske krize. Judeja se nalazila u centru Južnog Levanta i o njoj je ovisio razvoj događaja u cijeloj regiji. Da je Judeja odlučila ostati vjerna Asiriji i da je na Južnom Levantu vodila politiku smirivanja tenzija i podlaganja Asiriji, ne bi došlo do pobune cijele regije, a Asirija bi kasnije nedvojbeno nagradila judejsku potporu i savezništvo. Prema tome, Izaija se mogao nadati da će politika potpore Asiriji u konačnici donijeti Judeji status neovisnog asirskog saveznika.

Sve navedene pozitivne strane Izaijine politike podlaganja i vjernosti Asiriji pokazuju da je to bila projudejska politika u pravom smislu riječi te da Izaija nije bio naivni pacifist, nego mudri političar. Njegova mirotvorna politika podlaganja i vjernosti Asiriji bila je i kratkoročno i dugoročno bolji politički izbor od politike pobune judejskih lidera. Vazalski status nije priječio Judejcima da na unutarnjem planu uredi svoje teokratsko društvo prema svojim mesijanskim očekivanjima⁸⁵, a politika vjernosti i potpore Asiriji mogla

⁸¹ Usp. Ernst A. Knauf, *The Glorious Days of Manasseh, Good Kings and Bad Kings*, L. L. Grabbe (ur.), T&T Clark, London – New York, 2005., 164–188.

⁸² Usp. Walton, *Regional Economy of the Southern Levant*, 182–185.

⁸³ Vidi *RINAP 3/1*, 4: 53. Za slučaj vjernog asirskog vazala Padija, kralja Ekrona, vidi *RINAP 3/1*, 4: 42, 48. Usp. Nadav Na'aman, Ekron under the Assyrian and Egyptian Empires, *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 332 (2003.), 82–87.

⁸⁴ Asiriji je trebala podrška Egipta na Zapadu u vrijeme pobune Babilona na Istoku jer je Babilon koordinirao pobunu sa saveznicima na Zapadu. Vidi *RINAP 5/1*, 11: iii 100–106. Usp. Nadav Na'aman, The Kingdom of Judah under Josiah, *Tel Aviv*, 18 (1991.), 38–41.

⁸⁵ Novija istraživanja pokazuju da Asirci nisu forsirali asirijanizaciju niti name-tali vazalima svoju religiju, nego su bili pragmatični vladari koji su prvotno gledali ekonomsku dobit. Usp. Angelika Berlejung, *The Assyrians in the West*:

je u konačnici donijeti Judeji status neovisnog saveznika. S druge strane, politika pobune judejskih lidera i njihovo forsiranje judejske neovisnosti donijeli su Judeji samo asirska razaranja i asirsko nepovjerenje, čime je Judeja učinila veliki korak unazad na putu ostvarenja neovisne mesijanske teokracije.

3. KOMPLEKSNA TIRANIJA JUDEJSKO-ASIRSKOG SUKOBA OD 705. DO 701. G. PR. KR.

Promatranje povijesnih okolnosti i Izaijine poruke u Iz *30–31 od 705. do 701. g. pr. Kr. otkrilo je kompleksnu judejsku tiraniju, koju je detektirao i kojoj se suprotstavio prorok Izaija.

3.1. Kompleksna judejska tiranija asirske krize

Različiti potezi judejskih lidera od 705. do 701. g. pr. Kr. pokazuju da je globalna kriza Asirskog Carstva poprimila u Judeji oblik kompleksne tiranske krize, koju je nametnula judejska tiranija u ime borbe za slobodu protiv asirske vladavine kao strane tiranije.

Judejski lideri bili su ideološki zadojeni egipatskom antiasirskom propagandnom i nacionalnom mesijanskom teopolitikom, pa su uspostavili neovisnu mesijansku teokraciju jednim potezom koji je bio nemoralan, protupravan, grešan i štetan. U razdoblju globalne krize Asirskog Carstva, s kojim je Judeja povijesno imala prijateljski vazalski odnos i koje je trebalo judejsku potporu u novonastaloj krizi, oni su iznevjerili Asiriju te jednostrano razvrgli vazalski ugovor, koji je bio povoljan i koji se zbog njegove bilateralne i teopolitičke naravi nije mogao niti smio jednostrano razvrgnuti. Tim potezom judejski lideri izazvali su srdžbu boga Jahve, kojem su se zakleli na poštivanje ugovora, i nagnali su Asiriju da se prometne od moćnog judejskog saveznika u moćnog neprijatelja Judeje.

Judejski proroci zalagali su se za podlaganje i vjernost Asiriji zato što je međunarodna teopolitika vazalskog ugovora s Asirijom obvezivala Judeju i koristila Judeji. Moćni asirski patronat jamčio je Judeji stabilnost i prosperitet, a vjernost Asiriji u njezinoj krizi bila je siguran put kojim je Judeja mogla prijeći iz statusa prijateljskog vazala u status neovisnog saveznika. Judejski lideri trebali su slijediti upute proroka, koji su u teokraciji imali viši autoritet, no

Assyrianization, Colonialism, Indifference, or Development Policy?, *Congress Volume Helsinki 2010*, M. Nissinen (ur.), Brill, Leiden – Boston, 2012., 21–60.

oni su se suprotstavili višim religioznim autoritetima snagom svoje političke moći te im suptilnim tiranskim metodama nametnuli svoju teopolitiku (usp. Iz 30,9-11).

Judejski lideri naveli su proroke da podrže njihovu teopolitiku, odbacujući jake teopolitičke argumente („ispravne stvari“, Iz 30,10) ideološkim argumentima nacionalne teopolitike i nacionalnih osjećaja („ugodne stvari“, „fantazije“, Iz 30,10). U ideološkoj konfrontaciji nacionalne mesijanske teopolitike i međunarodne vazalske teopolitike izbor između razboritog podlaganja Asiriji i nerazborite pobune protiv Asirije dobivao je konture izbora između tiranije i slobode, strane opresije i domaćeg prava, asirskog jarma i mesijanske teokracije. U tim ideološkim okvirima razborita međunarodna teopolitika osporavala se principom *reductio ad absurdum*, tj. lišavala jakih teopolitičkih argumenata i svodila na zalaganje za asirski jaram i politiku nacionalnih izdajnika.

Judejski lideri očito su uspješno manipulirali većinom judejskih proroka budući da ih ništa nije omelo u teopolitici pobune od 705. do 701. g. pr. Kr. Prorok Izaija, međutim, ustrajno im se protivio i osuđivao njihove poteze. Izaija je bio poseban proročki slučaj; njime judejski lideri nisu mogli lako manipulirati niti su ga mogli jednostavno ušutkati ili eliminirati jer je on bio glavna proročka figura u formuliranju mesijanske teopolitike (usp. Iz 7,14-16; 9,1-6; 11,1-9). Stoga su lideri njega na neki način marginalizirali da ga mogu ignorirati („usta Moja nisu pitali“, Iz 30,2) i slobodno provoditi svoju teopolitiku („provode savjet, ali ne od Mene i formiraju savez, ali ne po Mom duhu“, Iz 30,1).

Judejski lideri ignorirali su proroka Izaiju, glavnog promotora mesijanske teopolitike, jer su se držali mesijanske ideologije, odnosno tiranske verzije mesijanske teologije. Za Izaiju mesijanska teokracija pod Ezekijom, obećanim Emanuelom, bila je sredstvo koje služi dobrobiti Božjeg naroda. Za judejske lidere mesijanska teokracija pod Ezekijom, obećanim Emanuelom, bila je nacionalni prioritet i cilj koji treba ostvariti pod svaku cijenu. Stoga su stavili judejski narod u službu svoje teopolitike i uspostavili neovisnu mesijansku teokraciju na štetu naroda. Svojom teopolitikom oduzeli su judejskom narodu miran i stabilan život pod asirskim patronatom i doveli su ga do rata s Asirijom.

Asirska invazija na Južni Levant 701. g. pr. Kr. odvijala se u tri faze, počevši od Fenicije preko Filisteje do Judeje⁸⁶. Od početka

⁸⁶ Za opis kampanje u asirskim analima, vidi *RINAP 3/1*, 4: 32-60 (osobito rr. 43-45, koji opisuju poraz koalicije Egipta i Južnog Levanta kod Elteke). Vidi

invazije judejski lideri svjedočili su asirskim uspjesima i mogli su predvidjeti da i Judeju čeka poraz. Asirski uspjesi očitovali su asirsku moć i potvrđivali su međunarodnu teologiju vazalskog ugovora, prema kojoj je asirska invazija bila opravdani sveti rat i Božja kazna Judeji⁸⁷. Dakle, judejski lideri imali su sve razloge da odustanu od pobune u prvim fazama asirske vojne i tako spriječe stradanje Judeje, ali oni to nisu učinili. Umjesto toga, oni su tvrdoglavo i nerazborito ustrajali u pobuni, što je dovelo do teškog razaranja zemlje.

Judejska vlast u Jeruzalemu odustala je od pobune protiv Asirije tek u završnici rata 701. g. pr. Kr., nakon što su pale sve judejske utvrde, a Jeruzalem se našao u asirskom okruženju (usp. 2 Kr 18,13.17)⁸⁸. Dok su padali drugi judejski gradovi i ginulo judejsko stanovništvo, lideri u Jeruzalemu tiranski su ustrajavali u borbi za judejsku neovisnost, a kada su njihovi životi došli u opasnost, zaustavili su rat i poslali asirskom kralju poruku predaje.

Ishod judejske pobune protiv Asirije 705. g. pr. Kr. i asirske invazije 701. g. pr. Kr. bio je teški judejski poraz, ratne traume i stradanja⁸⁹. Svi judejski gradovi bili su razoreni (2 Kr 18,13; Iz 1,7)⁹⁰, velik dio judejskog stanovništva bio je ubijen ili zarobljen

Aharoni *et al.* (ur.), *The Carta Bible Atlas*, mape br. 169, 170.

⁸⁷ Asirija je sebe predstavljala kao instrument Božje kazne i taj govor našao je odjeka u Izajinoj tradiciji (usp. Iz 10,5-14; 37,26-27). Religiozna narav asirskih vojni očitovala se konkretno u nošenju zastava asirskih bogova i u tome što su sve odluke i potezi bili popraćeni religioznim ritualima i uputama divinatora i proroka. Usp. Fuchs, *Assyria at War*, 386; Frederick M. Fales – Giovanni B. Lanfranchi, *The Impact of Oracular Material on the Political Utterances and Political Action of the Sargonid Dynasty*, *Oracles et prophéties dans l'Antiquité. Actes du Colloque de Strasbourg, 15-17 juin 1995*, J.-G. Heintz (ur.), De Boccard, Paris, 1997., 99-114.

⁸⁸ Usp. David Ussishkin, *The 'Camp of the Assyrians' in Jerusalem*, *Israel Exploration Journal*, 29 (1979.) 3-4, 137-142. U svojim analima Sanherib govori o blokadi Jeruzalema. Vidi *RINAP 3/1*, 4: 52. O naravi te blokade vidi Gallagher, *Sennacherib's Campaign to Judah*, 133-135; Mayer, *Sennacherib's Campaign of 701 BCE*, 179-181.

⁸⁹ Vidi Gallagher, *Sennacherib's Campaign to Judah*, 129-142; Mayer, *Sennacherib's Campaign of 701 BCE*, 168-200; Stern, *Archaeology of the Land of the Bible*, 130-165. Ratne traume i stradanja posvjedočena su na asirskim reljefima u Ninivi. Vidi David Ussishkin, *The Lachish Reliefs and the City of Lachish*, *Israel Exploration Journal*, 30 (1980.) 3-4, 174-197; David Ussishkin, *Symbols of conquest in Sennacherib's reliefs of Lachish: impaled prisoners and booty*, *Culture Through Objects. Ancient Near Eastern Studies in Honour of P.R.S. Moorey*, T. F. Potts *et al.* (ur.), Griffith Institute, Oxford, 2003., 207-217. Usp. Fuchs, *Assyria at War*, 396-399.

⁹⁰ Vidi *RINAP 3/1*, 4: 49-50. Za judejske utvrde i asirsku strategiju razaranja utvrda, vidi primjer Lakiša u David Ussishkin, *The Assyrian Attack on Lachish*:

ili izagnan⁹¹, plodna judejska Šefela pripojena je teritoriju odanih asirskih vazala u Filisteji (usp. Iz 1,7)⁹², a za opstanak Jeruzalema Asiriji je isplaćen teški ratni danak⁹³. Sve to bio je rezultat domaće tiranije judejskih lidera, a ne strane asirske tiranije.

Možemo zaključiti da je Ezekijina mesijanska teokracija bila tiranska vladavina, koja je u ime mesijanske teokracije prekršila sva pravila mesijanske teokracije. Uspostavljena je protivno Božjoj volji i protivno ondašnjem pravu i održavana je protivno uputama viših religioznih autoriteta i na štetu judejskog naroda.

3.2. Izaijin proročki otpor kompleksnoj tiraniji

Prorok Izaija uočio je kompleksnu tiraniju kojoj je bio izložen judejski narod od 705. do 701. g. pr. Kr. i proročki joj se suprotstavio.

Judejsku tiraniju u vrijeme asirske krize nije bilo lako uočiti. Judejski lideri i judejski proroci predstavljali su sukob s Asirijom kao opravdanu i poželjnu borbu za slobodu od asirskog jarma, pa je vjerojatno većina naroda bila ideološki i emotivno uvučena u sukob i podržavala ga kao Božju volju i sveti rat za bolji život. Prorok Izaija nije se dao uvući u tu ideološku konstrukciju većine i nije se prepustio atmosferi nacionalnih osjećaja koja je zahvatila judejsko društvo, nego se od svega distancirao i objektivno sagledao situaciju, te je osudio teopolitiku vlastitoga naroda⁹⁴.

Na teopolitičkom planu Izaija objektivno razlučuje što je ispravno, a što pogrešno. Judejski lideri imali su častan cilj, tj. uspostavu neovisne mesijanske teokracije, ali vodili su se krivom logikom prema kojoj dobar cilj opravdava loše sredstvo, pa su uspostavili judejsku neovisnost jednim nemoralnim, protupravnim, grešnim i štetnim činom. Prorok Izaija jednako je težio uspostavi neovisne mesijanske teokracije, ali nije prihvatio krivu logiku judejskih lidera

the Archaeological Evidence from the Southwest Corner of the Site, *Tel Aviv*, 17 (1990.), 53–80.

⁹¹ Vidi *RINAP 3/1*, 4: 51. Usp. Avraham Faust, Settlement and Demography in Seventh-Century Judah and the Extent and Intensity of Sennacherib's Campaign, *Palestine Exploration Quarterly*, 140 (2008.), 168–194.

⁹² Vidi *RINAP 3/1*, 4: 53. Usp. Albrecht Alt, Die territorial geschichtliche Bedeutung von Sanheribs Eingriff in Palästina, *Kleine Schriften zur Geschichte des Volkes Israel*, Band II, C. H. Beck, München, ³1964., 242–249.

⁹³ Vidi 2 Kr 18,14; *RINAP 3/1*, 4: 55–58. Za analizu Ezekijina ratnog tributa, vidi Mayer, Sennacherib's Campaign of 701 BCE, 182–183; Walton, *Regional Economy of the Southern Levant*, 106–117.

⁹⁴ Usp. Gerald E. Umoren, 'Auto-Malediction' in Isaiah 22:1-14: Lessons for Today's Politics, *The American Journal of Biblical Theology*, 20 (2019.) 8, 1–16.

prema kojoj taj častan cilj opravdava loše sredstvo. On je odbacio uspostavu neovisne mesijanske teokracije u uvjetima u kojima se kršilo pravo i riskirala dobrobit naroda, tj. grešnu i štetnu pobunu protiv Asirije, i zalagao se za poštivanje međunarodnog konkordata s Asirijom jer je smatrao da samo pravično judejsko postupanje može donijeti pravičnu mesijansku teokraciju.

Osuđujući grešnu i štetnu teopolitiku vlastitog naroda, Izaija je istovremeno razgradio i prokazao kompleksnu tiraniju mesijanskog oružja, gluposti i većine.

Tiraniji mesijanskog oružja Izaija se suprotstavlja mesijanskom idejom mira. On odbacuje vojna rješenja koja je podržavao Egipat (Iz 30,1-5.6-7.15-17; 31,1-3) i prozire u egipatskom savezniku nepouzdan oslonac i poticatelja pobune, koji gleda svoje interese (Iz 30,5.6-7; usp. Iz 18,1-2). Naspram tiranije mesijanskog oružja Izaija se zalaže za mirotvorstvo kao sredstvo uspostave mesijanske teokracije (Iz 30,15), što je na liniji njegovih očekivanja Mesije kao kneza mira (usp. Iz 9,5) i uspostave pravde i mira na cijeloj zemlji (usp. Iz 1,2-5; 11,1-9).

Tiraniji mesijanske gluposti Izaija se suprotstavlja tako što je otvoreno prokazuje i upozorava na njezine posljedice. Izaija u svojim proroštvima jasno ocrtava iracionalne poteze judejskih lidera: oni slijede grešnu teopolitiku koju Bog ne tolerira niti može tolerirati (usp. Iz 30,1); oslanjaju se na dokazano nepouzdan oslonac (usp. Iz 30,2-3.5.6-7; 31,1); ne konzultiraju proroke koji im ne odgovaraju (usp. Iz 30,1.9.12; 31,1); odbacuju Božje upute koje im nisu po volji (usp. Iz 30,11.15; 31,1); zapostavljaju pravdu i pravo u ime svojih ideja i ideologije (usp. Iz 30,10-11a); tvrdoglavo ustrajavaju na krivom putu i nerazumnim rješenjima (usp. Iz 30,12-14.16-17), te im je zajamčen neuspjeh i Božja kazna (Iz 30,3.5.12-14.16-17; 31,2-3). Tim opisom iracionalnih poteza i njihovih loših posljedica, Izaija ilustrira i otvoreno prokazuje mesijansku glupost judejskih lidera.

Tiraniji mesijanske većine Izaija se suprotstavlja tako što joj se osobno odupire i što je u proroštvima razgrađuje. Izaija nije popustio pred suptilnim tiranskim metodama judejskih lidera, kojima su navodili proroke da podupru njihovu teopolitiku, te ih je otvoreno prozvao zbog tog neprihvatljivog ponašanja (usp. Iz 30,9-11). Otvo-renim prokazivanjem tiranskih postupaka kojima su judejski lideri pridobivali proroke, Izaija je doveo u pitanje legitimitet većine koja je podržavala pobunu protiv Asirije, ponajprije legitimitet proročke većine koju su tiranski konstruirali politički lideri, a potom i legitimitet većine naroda kojemu je pozitivno mišljenje o pobuni nametnula tiranska politička i tiranski konstruirana proročka većina.

Izaija je ustrajao u svojoj proročkoj misiji i otporu domaćoj tiraniji do kraja asirske krize. Ustrajno je prokazivao nerazboritu mesijansku teopolitiku kako bi sklonio judejske lidere da naprave spasonosni zaokret i poštede Judeju nepotrebnih stradanja. Međutim, njegova proročka misija i otpor tiraniji nisu polučili uspjeh. Razborite Izaijine argumente utišali su argumenti mesijanskog oružja, gluposti i većine, te je judejska zemlja razorena, a njezino stanovništvo pobijeno i raseljeno (usp. Iz 1,4-9; 22,1-4).

Neuspjeh Izaijine proročke misije imao je u konačnici jedan pozitivan ishod. Judejska katastrofa 701. g. pr. Kr. očitovala je da je prorok Izaija bio u pravu te je snažno afirmirala njegovu poruku, poruku koju su judejski lideri odbacili i zanemarili, kao spasonosnu poruku u sličnim povijesnim okolnostima. Izaijin stav i poruka u vrijeme asirske krize od 705. do 701. g. pr. Kr. zabilježeni su u Pismu „poradi našega spasenja“ (*Dei Verbum*, br. 11) te pružaju proročki model za teologe i teologiju u kompleksnim krizama koje nameće borba za slobodu protiv tiranije. Taj Izaijin proročki model može se svesti na nekoliko jednostavnih postulata:

- emotivno se distancirati i objektivno sagledati krizu
- razmotriti sve čimbenike i pozadinu krize, a ne samo neke istaknute elemente na površini
- prosuđivati činjenice sukladno pravdi i pravu, ne idejama, teologijama i ideologijama
- otvoreno prokazivati pokretače krize
- otvoreno raskrinkavati mehanizme krize
- tražiti mir i opće dobro naspram ideja i naspram dobara pojedinaca i pojedinih skupina
- ustrajati na otporu tiraniji koja nameće krizu.

ZAKLJUČAK

Analiza judejsko-asirskog sukoba od 705. do 701. g. pr. Kr. i s time povezane Izaijine poruke u Iz *30–31 otkrila je kompleksnu tiransku narav asirske krize u Judeji, iznjedrila je novo tumačenje Izaijina vrednovanja judejsko-asirskog sukoba i iskristalizirala je proročki model za teologiju u kompleksnim tiranskim krizama.

Istraživanje povijesnih okolnosti judejsko-asirskog sukoba od 705. do 701. g. pr. Kr. (1.) pokazalo je da je taj sukob isprovocirala judejska strana potaknuta egipatskom antiasirskom propagandom i nacionalnom mesijanskom ideologijom. Povijesne korijene sukoba našli smo u judejskoj političkoj debati u vrijeme siro-efraimske krize (735. – 732. g. pr. Kr.) kada je jedna politička struja zagova-

rala priključenje Judeje ratu Arama i Izraela protiv Asirije te se nije mirila s odlukom kralja Ahaza da se odupre siro-efraimskoj koaliciji i podloži Judeju Asiriji (1.1.). Ta struja našla je saveznika u Ahazovu sinu Ezekiji i s njime je povezala očekivanja neovisne mesijanske teokracije pod obećanim Emanuelom, pa se judejska politika polako kretala od animoziteta prema Asiriji do razvrgavanja vazalskog ugovora u okviru pobune cijelog Južnog Levanta protiv Asirije 705. g. pr. Kr. (1.2.1.). Glavnog pokretača judejsko-asirskog sukoba i pobune Južnog Levanta protiv Asirije detektirali smo u Egiptu, koji je u liku domaćeg saveznika i pomoćnika u borbi protiv strane asirske tiranije trajno širio antiasirsku propagandu i podrivao asirsku vladavinu na Južnom Levantu, gledajući svoje ekonomske interese (1.2.2.).

Proučavanje Izajinih argumenata vezanih uz asirsku krizu u Iz *30–31 (2.) otkrilo je da Izaija nije bio ni vjerski fanatik ni naivni pacifist ni asirski kolaboracionist, nego razboriti teopolitičar te da je spor između njega i judejskih lidera gravitirao oko teopolitike judejskog vazalskog ugovora s Asirijom (2.1.).

Razmatranje teoloških argumenata (2.2.1.) pokazalo je da su judejski lideri opravdavali pobunu protiv Asirije argumentima nacionalne mesijanske teopolitike (2.2.1.1.), dok se Izaija protivio pobuni na liniji međunarodne teopolitike vazalskog ugovora koji se nije mogao niti smio jednostrano razvrgnuti (2.2.1.2.). Osvrt na okolnosti sklapanja ugovora i na njegovu bilateralnu i teopolitičku narav opravdao je Izajin stav i argumente. Prema ondašnjim teopolitičkim i pravnim mjerilima judejska pobuna protiv Asirije bila je grijeh u moralnom, zakonskom i religioznom smislu: izdaja Asirije s kojom je Judeja imala prijateljski vazalski konkordat, protupravno razvrgavanje međunarodnog bilateralnog ugovora te pobuna protiv Jahve kojem su se Judejci zakleli na poštivanje vazalskog ugovora s Asirijom.

Razmatranje političkih argumenata (2.2.2.) pokazalo je da su judejske vojne pripreme na rat s Asirijom i politika prema Egiptu bili razboriti potezi u okvirima pobune protiv Asirije, ali da sama politika pobune nije bila razborita. To je bila štetna politika koja je Judeji donosila samo asirsko neprijateljstvo i rizik ratnih stradanja, dok je Izajina politika podlaganja i vjernosti Asiriji u konkretnim okolnostima bila autentična projudejska politika: asirski patronat osiguravao je Judeji ekonomsku stabilnost i prosperitet, a potpora Asiriji u njezinom kriznom razdoblju mogla je mirnim putem dovesti do ostvarenja neovisne mesijanske teokracije, tj. prijelaza Judeje iz statusa prijateljskog vazala u status neovisnog saveznika Asirije.

Elaboracija tiranskih elemenata judejsko-asirskog sukoba od 705. do 701. g. pr. Kr. (3.), koje se uočilo analizom povijesnih okolnosti (1.) i Izaijine poruke u Iz *30–31 (2.), očitovala je kompleksnu tiransku narav asirske krize i Izaijin otpor kompleksnoj tiraniji.

Analiza različitih poteza judejskih lidera od 705. do 701. g. pr. Kr. (3.1.) pokazala je da je Ezekijina mesijanska teokracija bila tiranska vladavina koja je u ime mesijanske teokracije prekršila sva pravila mesijanske teokracije. Tijekom cijelog judejsko-asirskog sukoba judejski lideri konkretizirali su mesijansku teopolitiku grešnim i štetnim potezima: protupravno su razvrgli povoljni vazalski ugovor s prijateljskom Asirijom, koji ih je obvezivao pred Jahvom, i tako izazvali Božju srdžbu i asirsko neprijateljstvo; nisu slušali Božje upute preko proroka, nego su suptilnim tiranskim metodama navodili proroke da promoviraju njihovu teopolitiku; unatoč upornoj Izaijinoj kritici, ustrajali su na diplomatskom sukobu s Asirijom i primorali je da vojno intervenira; unatoč izglednom judejskom porazu, nisu odustajali od pobune sve do kraja asirskih operacija na Južnom Levantu, žrtvujući judejsku zemlju i narod na oltaru svoje mesijanske teopolitike. Sve ti tiranski potezi opravdavaju zaključak da je asirska kriza u Judeji bila kompleksna tiranska kriza koju je nametnula judejska tiranska vlast u ime borbe za slobodu protiv asirske vladavine kao strane tiranije.

Analiza Izaijna otpora judejskoj tiraniji od 705. do 701. g. pr. Kr. (3.2.) iskristalizirala je proročki model za teologiju u kompleksnim krizama koje nameće borba za slobodu protiv tiranije. Slijedeći Izaijin proročki stav i poruku, u takvim situacijama teolozi bi se trebali distancirati od osjećaja pojedinaca i skupina te objektivno sagledati cijelu situaciju. To jest, trebali bi promotriti sve aspekte i sve čimbenike krize, počevši od njezinih povijesnih korijena te prosuđivati činjenice sukladno pravdi i pravu, a ne prema popularnim idejama, teologijama i ideologijama. Nadalje, teolozi bi trebali otvoreno prokazivati tiraniju krize, imenujući pokretače krize i raskrinkavajući tiranske mehanizme i propagandu krize. I konačno, teolozi bi trebali ustrajati u otporu tiraniji koja nameće krizu te nepokolebljivo zagovarati mir i opće dobro naspram ideja i naspram dobara pojedinaca i pojedinih skupina. Tiranija većine ne bi trebala pokolebati teologe u njihovoj proročkoj misiji jer u kotlu tiranske krize umiru svi teolozi – jedni kao proroci otporom većini, drugi kao političari prilagodbom većini – a preživljava samo proročka teologija, koja ostaje kao spasonosna pouka budućim generacijama.

PROPHET VERSUS THE TYRANNY OF ARMS, STUPIDITY
AND THE MAJORITY (ISA *30–31). PROPHETIC MODEL FOR
THEOLOGY

Summary

The study sheds light on the tyrannical nature of the Assyrian crisis in Judea from 705 to 701 BC, analyzing the historical circumstances and Isaiah's message in Isa *30–31. The study advances the thesis that the dispute between Isaiah and Judean leaders revolved around the theopolitics of the Judean vassal treaty with Assyria: the leaders broke up the treaty in the name of the national messianic theopolitics, and Isaiah opposed their move in the line with the international theopolitics of the vassal treaty, which could not and should not have been unilaterally broken because of its bilateral and theopolitical nature. The study reveals that Isaiah was a wise theopolitician and that his policy of submission and loyalty to Assyria was an authentic pro-Judean policy in the context of the Assyrian crisis: beneficial to Judea, fair towards Assyria, and just in front of God. On the other hand, the analysis of the moves of Judean leaders shows that Hezekiah's messianic theocracy was a tyrannical rule that violated all the rules of the messianic theocracy and that the Assyrian crisis in Judea was a complex tyrannical crisis, which was imposed by Judean tyranny in the name of fight for freedom against Assyrian tyranny. At the end, the study outlines Isaiah's resistance to tyranny and proposes it as a prophetic model for theology in complex tyrannical crises.

Keywords: Isa *30–31, Assyrian crisis, vassal treaty, tyranny, theopolitics, theocracy